

KOMUNIKAČNÍ BARIÉRY U DÍTĚTE Z PROBLÉMOVÉ RODINY

Kateřina Slintáková

Bakalářská práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina SLINTÁKOVÁ**
Osobní číslo: **H09109**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**

Téma práce: **Komunikační bariéry u dítěte z problémové rodiny**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti překážek v komunikaci a problémové rodiny.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu zaměřeného na zjišťování nejčastějších komunikačních bariér.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DOHERTY-SNEDDON, Gwyneth. Neverbální komunikace dětí: jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky. Praha : Portál, 2005. 208 s. ISBN 80-7367-043-7.

PRŮCHA, Jan. Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky. Praha: Grada, 2011. 200 s. ISBN 978-80-247-3181-0

SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8

ŠVARŤÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0

VYBÍRAL, Zdeněk. Psychologie komunikace. Praha: Portál, 2005. 320s. ISBN 80-7178-998-4

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Jana Kutnohorská, CSc.

Ústav aplikovaných společenských věd

Datum zadání bakalářské práce:

22. listopadu 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

4. května 2012

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

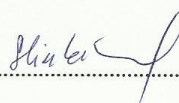
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 2.5.2012

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Práce se zabývá lidskou komunikací a překážkami, které tuto komunikaci mohou narušovat. Jde o komunikační bariéry vyskytující se u dětí z problémových rodin. Dále se práce věnuje rodině, funkcím, které by měla plnit, výchovnými styly v rodině a vymezení dysfunkcí rodiny a problémové rodiny.

Výzkumná část zkoumá názor učitelek ve Zlínském kraji na komunikační bariéry u dětí z problémových rodin.

Klíčová slova: komunikace, komunikační bariéry, rodina, problémová rodina

ABSTRACT

This Thesis deals focuses on human communication and obstructions which may disrupt it. They are communication barriers appearing at children from problematic families. Furthermore, the Thesis concentrates on family, functions which it should be fulfilling, the definition of family dysfunctions and problematic family. The practical part analyzes the opinions of Zlín region teachers about communication barriers at children from problematic families. The methodology of the research are semi-structured interviews with teachers from selected Kindergartens.

Keywords: communication, communication barriers, family, problematic family

Ráda bych poděkovala paní **doc. PhDr. Janě Kutnohorské, CSc.**, za její ochotu, věcné rady, čas a odbornou pomoc při vypracovávání mé bakalářské práce.

Dále můj dík patří panu prof. PhDr. Peterovi Gavorovi, CSc. a paní Mgr. Martině Růžičkové za jejich odborné konzultace a věcné poznámky a připomínky.

A nakonec moc děkuji všem učitelkám z mateřských škol, které se zúčastnily hloubkových rozhovorů a ochotně odpovídaly na moje otázky.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Uherském Brodě – Těšově dne 2. 5. 2012

Kateřina Slintáková

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VYMEZENÍ LIDSKÉ KOMUNIKACE	13
1.1 PŘEDMĚT PSYCHOLOGIE LIDSKÉ KOMUNIKACE	13
1.2 KOMUNIKAČNÍ KOMPETENCE	14
1.3 PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE	15
1.3.1 Funkce pedagogické komunikace	15
1.3.2 Účastníci pedagogické komunikace	16
1.3.3 Pravidla pedagogické komunikace.....	16
2 DĚTSKÁ ŘEČ A KOMUNIKACE	17
2.1 VÝVOJ DĚTSKÉ ŘEČI	17
2.2 SOUČASNÉ KONCEPCE OSVOJOVÁNÍ DĚTSKÉ ŘEČI.....	17
2.3 ZÁSADY KOMUNIKACE S DĚTMI.....	19
2.3.1 Zásada první: ZÁMĚRNOST.....	20
2.3.2 Zásada druhá: VIZUÁLNÍ SIGNÁLY	20
2.3.3 Zásada třetí: KOMUNIKACE JE VROZENÁ.....	21
2.3.4 Zásada čtvrtá: KOMUNIKACE JE NAUČENÁ.....	21
2.3.5 Zásada pátá: DOSPĚLÍ BY MĚLI BÝT POZORNÍ.....	21
2.3.6 Zásada šestá: SCHOPNOST REAKCE	22
2.3.7 Zásada sedmá: OPORTA.....	22
3 KOMUNIKAČNÍ BARIÉRY	23
3.1 INTERNÍ BARIÉRY	23
3.2 EXTERNÍ BARIÉRY	24
4 RODINA	25
4.1 ZÁKLADNÍ FUNKCE RODINY	27
4.2 RODINA A VÝCHOVNÝ STYL.....	28
5 PROBLÉMOVÁ RODINA	30
5.1 NESPRÁVNÉ VÝCHOVNÉ STYLY	31
5.2 PEDAGOGICKÁ DIAGNOSTIKA RODINY	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
6 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	36
7 DRUH VÝZKUMU	37
8 CÍL VÝZKUMU	38
8.1 DÍLČÍ CÍLE	38
9 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	39

9.1	HLAVNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA (viz. CÍL VÝZKUMU).....	39
9.2	DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	39
10	METODY VÝZKUMU	40
10.1	HLOUBKOVÝ ROZHOVOR.....	40
11	MÍSTO A ČAS VÝZKUMU	41
12	VLASTNÍ VÝZKUM	42
13	VÝSLEDKY VÝZKUMU	43
14	ZÁVĚR VÝZKUMU	51
15	APLIKAČNÍ ROZMĚR VÝZKUMU	53
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	54
	SEZNAM TABULEK.....	56
	SEZNAM PŘÍLOH.....	57

ÚVOD

„Na začátku přišlo slovo. Hned po něm přišlo nedorozumění.“

Reinhard K. Sprenger

Komunikace je neoddělitelnou součástí lidského života a to jak komunikace verbální, tak komunikace neverbální. Příručky a slovníky dnes definují komunikaci například jako „proudění informací z jednoho bodu (ze zdroje) k druhému bodu (k příjemci)“. V komunikaci může docházet a také často dochází k vzájemnému nedorozumění a následným nedorozuměním. Marie Pavlovská uvádí ve své knize Komunikace a řešení problémových situací ve škole, že chceme-li zamezit nedorozuměním, je dobré zařazovat do rozhovoru zpětnou vazbu a komunikovat otevřeně a neparadoxně.

V komunikaci nám také mohou bránit komunikační bariéry, neboli překážky, které narušují naše úsilí k budování určitého vztahu a brzdí naši schopnost komunikovat.

A právě komunikačním bariérám se věnuji ve své bakalářské práci, protože si myslím, že komunikace je ve výchovně – vzdělávacím procesu jednou z nejdůležitějších složek. Naučíme – li se rozpoznat a odstranit komunikační bariéry, může nám to být v praxi velmi užitečné.

Cílem mé práce je zjistit názory učitelek na nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin. Protože si myslím, že právě tyto děti často strádají, ať už citově či materiálně a nedostává se jim dostatečné množství podnětů k rozvoji komunikačních dovedností a následkem toho u nich může docházet ke vzniku komunikačních bariér mnohem častěji než u dětí z fungujících rodin.

Moje práce se skládá z teoretické a praktické části. Část teoretická obsahuje pět větších kapitol.

Kapitola první se věnuje vymezení pojmu „lidská komunikace“, dále vymezením předmětu psychologie lidské komunikace, zabývá se také komunikačními kompetencemi a vymezením pojmu pedagogická komunikace.

Kapitola druhá představuje nejobsáhlejší kapitolu a věnuji se zde dětské řeči a komunikaci. Zabývám se vývojem dětské řeči a vymezuji zde také zásady komunikace s dětmi.

V kapitole třetí se věnuji komunikačním bariérám a rozlišení bariér interních a externích.

Kapitola čtvrtá se zabývá dítětem a rodinou, vymezují zde základní funkce a výchovné styly rodiny

Kapitola pátá se věnuje problémové rodině. Zabývám se v ní vymezením dysfunkcí rodiny, popisují nesprávné výchovné styly a pedagogickou diagnostiku rodiny.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ LIDSKÉ KOMUNIKACE

Jak říká Vybíral (2000, s. 17), etymologie slova komunikace naznačuje, že původní rozumění tomuto pojmu bylo široké. Slovníky dnes sice definují komunikaci např. jako „proudění informací z jednoho bodu (ze zdroje) k druhému (k příjemci), jako přenos nebo vytváření znalostí“, ale communicatio znamenalo původně „vespolné účastnění“ a communicare „činit něco společným, společně něco sdílet“.

Někteří psychologové rozumějí pod komunikační výměnou jak „sdělování“, tak „sdílení“. Z tohoto pohledu komunikují i ti, kdo např. ve vícečlenné skupině pouze přihlížejí aktuální výměně slov či pohledů mezi dvěma členy skupiny. (Vybíral, 2000, s. 17)

Pohled, kdy dle některých psychologů komunikují i ti co pouze přihlížejí, je velmi podobný komunikaci v mateřské škole, neboť má spousty „přihlížejících“.

R. Kohoutek (2006, s. 13) říká, že verbální i neverbální komunikace osob jsou druhy komunikace sociální. Sociální komunikaci můžeme vymežit jako sdělování a přejímání významů v sociálním chování a sociálních vztazích lidí. Komunikace je složitý, komplexní sociální jev, který je nutno vidět v širších souvislostech sociální interakce, nikoli jen formálně jako výměnu určitých informací, sdělení, signálů. (Kohoutek, 2006)

K. Paulík (2007, s. 5) definuje komunikaci:

- V širším smyslu jako **sdílení**
- V užším smyslu jako **výměnu informací** (předávání zprávy)
- Objektivní či subjektivní faktory, které znesnadňují nebo znemožňují optimální výměnu informací v komunikaci, se označují jako **komunikační bariéry**.

A právě komunikačním bariérám se věnuji ve výzkumné části své bakalářské práce.

1.1 Předmět psychologie lidské komunikace

„Psychologii lidské komunikace zajímají záměry komunikujících, funkce jejich komunikace a motivace k ní, dorozumění v procesu komunikace a účinky na psychiku jak příjemce, tak produktora, k nimž dochází při předávání sdělení (slovních i neslovních) či při společném sdílení situace. Důležitou roli zde hraje **reciprocita** (možnost obrátit tok informací), **cirkularita** koloběhu sdělování, synchronista (ve stejnou chvíli komunikují

dvě a více osob) nebo **sériovost** komunikace, vždy přítomné emoce a jejich vliv na komunikační akt, poznávací procesy a zkušenosti“.

Psychologie lidské komunikace rozebírá uskutečňování nejrůznějších sdělení druhému člověku, a to jak úmyslné, tak neúmyslné – v jistém kontextu, která předpokládají schopnost produktora zprávu zakódovat a schopnost příjemce ji přijmout a rozšifrovat. K základní jednotce komunikace (k jednomu komunikačnímu aktu) patří i vyhodnocení dopadu sdělení na všechny zúčastněné a vyvození důsledků: pokračovat, pozměnit postup nebo ukončit komunikaci. (Vybíral, 2000, s. 19 – 20)

1.2 Komunikační kompetence

Pedagogický slovník definuje komunikační (komunikativní) kompetence jako soubor jazykových znalostí a dovedností umožňujících mluvčímu realizovat různé komunikační potřeby, a to přiměřeně k situaci, charakteristikám posluchačů aj. Zahrnuje též uplatňování sociokulturních pravidel komunikace (tzv. řečová etiketa). (Průcha, Walterová, Mareš, 2004, s. 105)

Když člověk disponuje – v daném kontextu žádoucí – sumou znalostí a dovedností jich využít, je pro komunikaci v tomto kontextu kompetentním. Podle Nakumy (1997 in Vybíral, 2000, s. 37) komunikační kompetence **„označuje schopnost člověka předat někomu zprávu přijatelně rychle a správně, s využitím toho, co člověk posoudí jako nejprůměrnější kódovací znaky“**. Nejobecněji vyjádřeno: **„kompetencí... rozumíme schopnost účastníka komunikace v dostatečné míře zvládnout příslušné soustavy pravidel a tyto soustavy využít...“** (Tondl, 1996, s. 183 in Vybíral, 2000, s. 37)

Kompetence není jen „technická“ záležitost, ale je ovlivňována sebepojetí a sebevědomím, které ji zvyšuje či snižuje. Vlastní kompetenci každý člověk odhaduje sám u sebe, přičemž úspěchy z předchozích komunikačních výměn hodnocení zpravidla zvyšují, neúspěchy ho naopak poškozují. (Vybíral, 2000)

Myslím si, že je velmi důležité rozvíjet komunikační kompetence již v raném věku, tedy v mateřské škole. Učitelka by měla být sama dostatečně vybavená komunikačními kompetencemi, aby je mohla rozvíjet u dětí. Učitelka v mateřské škole je pro děti ve všech směrech „vzorem“, obzvláště pak v oblasti komunikace. Proto by měla ovládat principy efektivní komunikace, a také umět řešit a překonávat, vzniklé komunikační bariéry.

1.3 Pedagogická komunikace

Pedagogická komunikace, je velmi užívaným pojmem, existuje několik názorů, či definic.

A. Nelešovská (2005, s. 26) upozorňuje na to, že pokud pedagogickou komunikaci považujeme za zvláštní případ sociální komunikace, můžeme říci, že jde o komunikaci, jejímž prostřednictvím vychováváme a vzděláváme, sledujeme pedagogické cíle.

P. Gavora (1988, s. 22 in Nelešovská, 2005, s. 26) uvádí tuto definici pedagogické komunikace: *„Pedagogická komunikace je výměna informací mezi účastníky výchovně – vzdělávacích cílů. Pedagogická komunikace se řídí osobitými pravidly, která určují pravomoce jejich účastníků.“*

S. Navrátil, J. Fleischmann, K. Klimeš (1982 in Nelešovská, 2005, s. 26) uvádějí: *„Komunikaci je tedy nutné chápat jako základní prostředek uskutečňování výchovy a vzdělávání, který umožňuje zprostředkovaně v podobě verbálních a neverbálních projevů učitelů a žáků realizaci zvolených cílů, obsahu, metod a forem jako prvků vyučovacího procesu.“*

J. Gric, kterého citují ve své práci J. Křivohlavý a J. Mareš (1995, s. 25 in Nelešovská, 2005, s. 28), koncipuje pedagogickou komunikaci v pěti bodech:

- **Princip kooperace** – spolupracuj s partnery.
- **Maxima kvantity** – řekni dost, ale neříkej více, než je nezbytné, ať je tvé sdělení dostatečně informativní, ale zároveň co nejúspornější.
- **Maxima kvality** – nelži, neříkej nic, pro co nemáš dostatek důkazů.
- **Maxima relevance** – řekni to, co je v daný moment důležité a vhodné vzhledem k tématu, cílům účastníkům.
- **Maxima způsobu** – vyjadřuj se jasně, srozumitelně, přesně, jednoznačně.

1.3.1 Funkce pedagogické komunikace

Pokud vycházíme z definice pedagogické komunikace od P. Gavory, vyplývají z ní tyto dvě funkce:

- Pedagogická komunikace je prostředkem k realizaci výchovy a vzdělávání.

- Zprostředkovává vztahy, společnou činnost mezi účastníky komunikace - učitelem a žákem, žáky navzájem. (Nelešovská, 2005, s. 28)

1.3.2 Účastníci pedagogické komunikace

Už sám počet účastníků ovlivňuje průběh a výsledky pedagogické komunikace. Dá se říci, že se vzrůstajícím počtem osob se možnosti přímé mezilidské komunikace zužují, s klesajícím počtem rozšiřují. Neznamená to však, že ideálem je učitelova komunikace s jedním žákem, protože tím bychom ignorovali řadu výchovných cílů. (Křivohlavý, Mareš, 1989, s. 32)

Účastníci pedagogické komunikace jsou navzájem v určitých vztazích. D. Gavora vymezuje několik typů těchto vztahů:

- **učitel x žák**
- **učitel x třída**
- **učitel x skupina žáků**
- **žák x třída**
- **žák x skupina žáků**
- **žák x žák**
- **skupina žáků x skupina žáků**
- **skupina žáků třída**

(Nelešovská, 2005, s. 29)

1.3.3 Pravidla pedagogické komunikace

Průběh pedagogické komunikace je ovlivněn tím, jaká jsou stanovena pravidla komunikování. J. Mareš uvádí tři skupiny, které formulují komunikační pravidla (1995, s. 31 in Nelešovská, 2005, s. 30):

- škola
- daná společnost
- výsledek složitého procesu střetu zájmů mezi učitelem a žáky

2 DĚTSKÁ ŘEČ A KOMUNIKACE

2.1 Vývoj dětské řeči

Vývoj dětské řeči je velmi složitý proces. Průcha (2011, s. 17) uvádí, že během posledních několika desetiletí byla vyvinuta řada teorií pokoušejících se vysvětlit osvojování jazyka dětmi. Tvrdí, že až do konce 50. Let minulého století bylo vědecké vysvětlování vzniku a vývoje dětské řeči zakládáno na koncepci, podle níž učení se jazyku u dětí bylo vykládáno jakožto reagování na verbální a neverbální stimuly.

Průcha (2011, s. 17) odkazuje na klasické dílo tohoto behavioristického přístupu, knihu *Verbal Behavior* amerického psychologa B. F. Skinnera (1957), v němž byl tento proces objasňován jako operantní objasňování. Dle Průchy je to takový druh učení, při němž si dítě osvojuje elementy jazyka prostřednictvím posilování ze strany dospělých. Posilování vzniká tehdy, když určité chování vyvolává nějaké kladné důsledky.

Taková objasnění vznikala ze dvou zdrojů: Jednak v rámci nového vědeckého oboru – psycholingvistiky, jednak z „revoluční“ teorie lingvisty **Noama Chomského**.

Průcha uvádí (2011, s. 18), že hlavní novum Chomského koncepce tkví v tom, že na jazyk se pohlíží nikoliv jako na fenomén získaný pouze učením, nýbrž jako na produkt vznikajících z vrozených dispozic člověka pro osvojování a užívání jazyka. Tato teorie zavedla rozlišování dvou aspektů při zkoumání jazyka:

- **Jazyková kompetence**, chápaná jakožto intuitivní znalost systému jazyka, jeho elementů a pravidel, kterou má v určité podobě každý dospělý uživatel daného jazyka, a s využitím této znalosti (především gramatiky) může generovat „nekonečné“ množství vět a rozumět jim.
- **Jazyková performance**, nahlížená jako konkrétně realizovaná řečová činnost a její produkty, tj. promluvy, texty.

2.2 Současné koncepce osvojování dětské řeči

Průcha (2011, s. 24-25) také zmiňuje, že setkává s intenzivním zájmem o zkoumání dětské řeči a komunikace v současné psycholingvistice, jakož i ve vývojové a kognitivní psychologii. V posledních letech se v teorii dětské řeči vyvinula taková situace,

kdy na jedné straně je nashromážděno obrovské množství výzkumných poznatků o různých, často velmi detailních aspektech dětské řeči a komunikace, které však nejsou integrovány do nějaké komplexní teorie; na druhé straně pokračují teoretické diskuse obhajující některý z protikladných přístupů v explantaci osvojování jazyka. Celkově je možno uplatňované teorie a prováděné výzkumy přiřadit do jedné ze tří velkých skupin – bývají označovány jako racionalistický přístup, empirický přístup a interakční přístup. Stručně lze charakterizovat takto:

- **Racionalistický (nativistický) přístup** vysvětluje osvojování jazyka na základě vrozených (dědičných) dispozic či vloh.
- **Empiristický přístup** považuje za hlavní determinaci v osvojování jazyka učení, vlivy prostředí a fungování jazyka pro komunikační intence.
- **Interakční přístup** se pokouší o spojení obou extrémních přístupů a zdůrazňuje spolupůsobení jak vrozených dispozic, tak učení dítěte a vlivy sociálního prostředí.

Racionalistický přístup

- Je zakládán na Chomského teorii osvojování jazyka.
- Významnou představitelkou teorie tohoto přístupu je Barbara Lust na Cornell University v Kalifornii ([Lust, 2006]). Současné výzkumy, které jsou založeny na tomto přístupu, uplatňují tyto hlavní ideové principy:
  - Základním zdrojem znalosti (knowledge) je myšlení, nikoliv vnější vstupy (input). Gramatika jako součást myšlení se aplikuje na jazykovou zkušenost, kterou z části determinuje.
  - Základní mechanismus osvojování vědění spočívá ve schopnosti myšlení rekonstruovat to, co je vnímáno jako vstup, a tak dedukovat nové vědění.
  - Počáteční stav je biologicky programován předtím, než se subjekt setkává se zkušeností.

(Průcha, 2011, s. 25)

Empiristický přístup

- Je pro něj charakteristické, že nespolehá výhradně na biologickou vrozenost osvojování jazyka typu LAD, nýbrž snaží se toto osvojování vysvětlovat především na základě učení, získané zkušenosti, přirozeného jazykového inputu a různých faktorů působících v komunikačních situacích dítěte.
- LAD = Language Acquisition Device – tato koncepce předpokládá biologický, vrozený, geneticky založený, mechanismus osvojování jazyka. (Průcha, 2011, s. 18)
- Empiristický přístup má obecně tyto charakteristiky:
  - Zdroj znalosti jazyka u dítěte je v jazykovém inputu, nikoliv v abstraktním gramatickém modelu v jeho myšlení.
  - Mechanismus osvojování spočívá v induktivním a pamětném učení, ve zpracování struktur obsažených v jazykovém inputu.
  - Determinantami osvojování jazyka jsou komunikační funkce dětského subjektu.
  - Osvojování jazyka je ovlivňováno četnými mimojazykovými faktory komunikační situace, komunikačních partnerů, sociálními a kulturními faktory prostředí.

(Průcha, 2011, s. 29)

Interakční přístup

- Vedle těchto vyhraněných přístupů existují i takové teorie, jež se jeví jako nejužitečnější, neboť se pokoušejí spojovat pozitivní či stimulační prvky obou přístupů, tj. racionalistického a empiristického.
- Takové stanovisko zastává Eve Clark (Stanford University), významná badatelka v teorii a výzkumu dětské řeči.

(Průcha, 2011, s. 33)

2.3 Zásady komunikace s dětmi

Doherty-Sneddon popisuje v knize Neverbální komunikace dětí: Jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky několik principů, které podle ní vyjadřují podstatu komunikace s dětmi. Zásady se vztahují k verbální i neverbální. Čtyři z nich se týkají dětí i dospělých,

další tři zásady popisují doplňkové charakteristiky účinné komunikace dospělých s dětmi. (Doherty-Sneddon, 2005, s. 15-16)

2.3.1 Zásada první: ZÁMĚRNOST

Autorka v této kapitole uvádí, že kojenci se také učí záměrně používat své chování, aby ovlivnili ostatní lidi. Například pláč je zpočátku zcela reflexivní reakcí na negativní vnitřní pocity, jako je hlad nebo chlad. Ve věku kolem devíti měsíců si většina dětí uvědomí, že pomocí pláče může přimět ostatní k určité činnosti. Kojenci začínají úmyslně využívat pláč, pokud chtějí, aby je dospělí zvedli do náruče a objali.

Takové chování může být někdy úmyslné (a tedy plně komunikační), jindy není úmyslné. Je důležité porozumět oběma typům signálu.

Kdykoliv se zaměříme na chování dítěte, měli bychom brát v potaz, zda se dítě záměrně snaží něco nám sdělit. Veškeré chování sice nese určitou informaci, ale reakce na první pokusy o záměrnou komunikaci podporují rozvoj komunikačních schopností. Ať už je konkrétní chování jakékoli, měli bychom se zamyslet nad tím, zda je dítě používá záměrně. Budeme-li si, podle autorky, dětského chování všimnout z tohoto hlediska, podpoříme rozvoj dítěte a lépe poznáme počátky skutečné komunikace. Musíme však být obezřetní s ohledem na typ signálů, které budeme podporovat jako komunikační prostředky. Pro dítě ani pro vychovatele není příjemné, pokud si dítě zvykne používat pláč a kňourání jako primární komunikační signály. Povzbuzování záměrnosti je dobré pro vývoj, ale je rovněž důležité uvědomit si, kdy dítě začíná záměrně používat nežádoucí signály, a neposilovat je. (Doherty-Sneddon, 2005, s. 16-17)

2.3.2 Zásada druhá: VIZUÁLNÍ SIGNÁLY

Nejnápadnějším rysem dětské komunikace je spoléhání na vizuální komunikační signály. Vizuální kontext, který umožňuje uskutečnit interakci a vysílat neverbální signály (pohledy, výrazy tváře a gestikulování rukama), je základem schopnosti dítěte sdělovat svému okolí své myšlenky a pocity a současně porozumět ostatním lidem. Pestrá škála vizuálních signálů, jež děti používají, nám umožňuje nahlédnout do jejich emočních, fyziologických a kognitivních stavů. Jejich prostřednictvím získáváme mnoho různých typů informací o emocích i známkách myšlení. Bez vizuálních signálů je dětská komunikace značně ochuzena. (Doherty-Sneddon, 2005, s. 17-18)

2.3.3 Zásada třetí: KOMUNIKACE JE VROZENÁ

Autorka poukazuje na fakt, že celým širokým oborem psychologie se proplétá jedna otázka, a sice jestli se s různými lidskými vlastnostmi a dovednostmi rodíme, nebo zda je získáváme učením od ostatních. Řada faktorů je často považována za důkaz, že konkrétní dovednosti nebo rysy jsou vrozené. Jestliže se určitá dovednost (například výrazy obličeje související s emočním stavem) vyskytuje i u nižších živočichů, svědčí to o tom, že daná dovednost má kořeny v evoluční minulosti. Za druhé, jestliže se daná dovednost vyskytuje ve všech kulturách a lze ji považovat za „univerzální“, lze z toho vyvodit, že tato vlastnost musí mít kořeny v našem genovém základu, neboť její výskyt není ovlivněn různými zkušenostmi v různých kulturách. Za třetí, jestliže si děti osvojí určitou dovednost ve velmi raném věku, dříve než se ji podle všeho mohli naučit, je to také důkaz, že se narodily s touto dovedností nebo s významnými předpoklady k ní. (Doherty-Sneddon, 2005, s. 18)

2.3.4 Zásada čtvrtá: KOMUNIKACE JE NAUČENÁ

Přestože každé dítě se rodí se značnou genetickou výbavou, která by se měla rozvinout a dát vzniknout dobrému komunikátorovi, naplnění tohoto cíle je do značné míry ovlivněno zkušenostmi, s nimiž se člověk setká v dětství. Děti se musí naučit, jak nejlépe využívat své neverbální dovednosti a jak se vyznat v signálech, které vysílají druzí lidé. Dítě používá signály, jako je pohled a výraz obličeje, ještě než plně pochopí jejich význam a pravidla, která je určují. Chápání této „řeči beze slov“ se rozvíjí ještě v mladším školním věku a v případě některých aspektů výrazů tváře až v období dospívání. Kvalitní mezilidské interakce umožňují dětem používat a rozvíjet komunikační dovednosti. (Doherty-Sneddon, 2005, s. 18-19)

2.3.5 Zásada pátá: DOSPĚLÍ BY MĚLI BÝT POZORNÍ

Toto považuje autorka za nejdůležitější věc, kterou v knize tvrdí. Z dětských signálů údajně nezískáme žádnou informaci, pokud jim nebudeme věnovat dostatečnou pozornost. Budeme-li sledovat mimoslovní signály a naslouchat tomu, co nám děti říkají, bude naše bitva o pochopení dětské komunikace zcela vyhraná. Zásadním předpokladem citlivosti vůči dětským potřebám je vnímavost. (Doherty-Sneddon, 2005, s. 19)

2.3.6 Zásada šestá: SCHOPNOST REAKCE

Autorka už se zmiňovala o schopnosti reakce jako o nezbytném doplňku vnímavosti, bez něhož nelze dosáhnout kvalitní komunikace s dětmi. Jen zřídka existuje pouze jedna správná odpověď na určitý rodičovský či výchovný problém (například časté probouzení v noci). Ať už rodiče zvolí jakýkoliv přístup, pokud budou na přání a potřeby dítěte reagovat v rozumném časovém rozmezí a důsledným způsobem, pomohou dítěti získat sebejistotu. Dítě zjistí, kde jsou hranice, a bude přesvědčené o dosažitelnosti opatrovníka. To vše je pro vývoj dítěte důležité. Budeme-li reagovat na pokusy dítěte o komunikaci, pomůžeme rozvíjet jeho chápání komunikace. (Doherty-Sneddon, 2005, s. 19)

2.3.7 Zásada sedmá: OPORA

Dobrá komunikace staví nezbytný můstek mezi myslí a znalostmi dospělého a myslí a znalostmi dítěte. Jde o způsob přenosu informace od jednoho ke druhému, který je současně podstatným zdrojem učení. Lze sice tvrdit, že velká část vývoje dítěte se děje v důsledku individuálního zkoumání a objevování, ale významná část vývoje pramení ze sociálních interakcí a toho, jaké ponaučení si z nich dítě odnese. Toto je základem teorie vývoje dítěte Lva Vygotského ([1934] 1962). Oporou míníme pomoc dospělého, kterou prokazuje dítěti při vzájemném dorozumění. Tato představa se může vztahovat na jakoukoli pomoc dítěti – ať už učíme batole stavět věž z kostek, nebo pomáháme středoškolákovi s matematikou. Pokud má být dospělý dítěti účinnou oporou, musí dokázat přesně posoudit schopnosti a úroveň znalostí dítěte. Jedině tak mu můžeme v příhodný čas podat nové informace a pomoci mu. Cesta ke správnému úsudku vede přes pochopení toho, co dítě slovně i mimoslovně sděluje o svých znalostech. (Doherty-Sneddon, 2005, s. 19-20)

Myslím si, že vývojová psycholožka, přednášející na univerzitě ve skotském Stirlingu, podala ve své knize vysvětlení na spoustu problémů, které mohou vznikat v komunikaci s dětmi, a hlavně poukázala na to, jak se podobným problémům vyhnout.

3 KOMUNIKAČNÍ BARIÉRY

J. Křivohlavý a J. Mareš (1989, s. 21) upozorňují na to, že s překážkami se setkáváme jak v technické, tak v sociální komunikaci.

Milukáščík (2010, s. 36 - 37) uvádí, že každý, kdo chce komunikovat, se občas setkává s problémy, s překážkami, které mu komplikují interpersonální komunikaci.

Upozorňuje také na to, že uvědomit si problémy, bariéry komunikace, je prvním krokem k tomu, abychom je překonávali, abychom se s nimi dovedli vyrovnat.

Mikuláščík rozlišuje komunikační bariéry **interní**, to znamená, že jsou dány nějakými osobnostními problémy komunikujícího, a **externí**, které se objevují jako nějaký rušivý element z prostředí.

3.1 Interní bariéry

- Nejčastější vnitřní bariérou je obava z neúspěchu, která působí na jedince svazujícím pocitem. Komunikující se obává selhání, což se může projevit na chvění hlasu, na snížené kontrole stylistiky projevu.
- Mohou to být různé problémy osobnostního rázu, které se pak promítají do prožívání, do emočního stavu. Samotné emoce, například zlost, vedou ke snížené sebekontrole, v první řadě bývá narušena kontrola morálních pravidel, slušného chování.
- **Sémantické bariéry** – může se stát, že je zkomolený význam řečeného odlišnou jazykovou úrovní. Mohou to být rozdíly mezi oběma účastníky komunikace, kdy nejsme ochotni anebo schopni respektovat například nižší úroveň komunikačního partnera. Respektovat vyšší komunikační úroveň partnera sice lze, ale těžko se lze přizpůsobovat jeho úrovni verbálního projevu. Rozdíly mohou být dány také kulturou, pak snadno dochází k nedorozuměním. Odlišná je také mluva v podobě slangu, nářečí, hovorového jazyka, spisovného jazyka, případně odborného jazyka. Odlišná je také slovní zásoba účastníků. Mnohdy účastník nechce připustit, aby vypadal jako nedouk, že používané terminologii nerozumí, a proto se tváří, že všemu rozumí. Důslednost na úkor pravdy. Vytváření neexistujících souvislostí.

- Může to být bariéra postoje v podobě xenofobie, neúcty, povýšenectví, případně odporu nebo nesympatie vůči komunikačnímu partnerovi. Zkreslování důkazů svědčících proti nám.
- Skákání do řeči, čtení myšlenek, kdy účastník myslí na odpověď, místo toho aby naslouchal, co říká ten druhý.
- Nepřipravenost na komunikování.
- Může to být také fyzické nepohodlí, které snižuje výkonnost v poslouchání i ve verbálním projevu.
- Nesoustředěnost na komunikaci, účastník může být duchem úplně někde jinde, nezajímá jej to, o čem se hovoří, nezajímá jej osoba, s níž komunikuje.
- Stereotypizace, zařazování komunikačního partnera do kategorie, pomocí níž mu přiřazuje všechny další vlastnosti, které určitá kategorie obsahuje. A podle toho s ním jedná. Předpojatost, předsudky.
- Mohou to být myšlenkové chyby. Konformita nebo naopak nekonformita.
- Fyzické, neurologické nebo psychické zhoršení funkčnosti. Zhoršený sluch, zrak, deprese...

3.2 Externí bariéry

- Nezvyklé prostředí může působit rušivě. Jsou situace, kdy uspořádání prostředí může svým vlivem působit natolik komisičně, že se komunikační partner cítí příliš ne-svůj, situace se mu zdá příliš oficiální. Stůl mezi aktéry, nesprávná vzdálenost, uspořádání a design nábytku může usnadnit nebo naopak zhoršit interakci...
- **Demografické bariéry** – rozdíly ve věku, v pohlaví.
- Vyrušování někým třetím. Nemusí ani přerušovat rozhovor, stačí jeho přítomnost a pocit, že poslouchá, o čem si dva spolu povídají. Může to být poslušnost, kterou autorita vyžaduje. Stejná slova mohou různí lidé chápat odlišně.
- Může to být hluk, ale i vizuální rozptylování.
- **Organizační bariéry** – znamená, že bariérou je samotná organizace.

(Mikuláščík, 2010, s. 36 – 37)

4 RODINA

Rodina je často označována jako „**system**“. Například I. Sobotková říká, že pokud rodinu definujeme jako systém, můžeme využít klasickou definici systému – „**system je soubor částí a vztahů mezi nimi**“ (Sobotková, 2001, s. 22)

Také se v mnohé literatuře objevuje, že definovat rodinu je velmi obtížné. Což potvrzují i Výrost a Slaměník (1998, s. 303), kteří tvrdí, že jasné a jednoznačné vymezení pojmu rodina je téměř nemožné z mnoha důvodů:

- Rodina je definována z hledisek různých vědních disciplín (sociologie, demografie, právo, psychologie...)
- Rodina je definována z hledisek různých oblastí téže vědy (klinická psychologie, sociální psychologie, pedagogická psychologie...)
- Rodina je vymezována z hlediska různých systémových přístupů (psychoanalýza, behaviorismus...)
- Rodina je definována na základě různých aspektů (funkčnosti, vztahů, rolí, komunikace, procesu socializace a individualizace...)

Přesto se o to někteří autoři pokoušeli, některé definice uvádím.

Kramer (1980 in Sobotková, 2001, s. 22) definuje rodinu takto: „**Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.**“

Slovník sociální práce definuje rodinu: „**V užším, tradičnějším pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat v USA a v některých státech EU, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.**“ (Matoušek, 2008, s. 177)

„**Rodinu současnosti je možno považovat za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby.**

Základem rodiny ve všech dosud známých společnostech je dyadický pár – muž a žena, tj. nějaká forma manželství nebo partnerství. Rodina je postavena na partnerství osob opačného pohlaví, které má trvalejší ráz, a na příbuzenství. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk.“ (Kraus, Poláčková a kol., 2001, s. 78)

Podle Krause a Poláčkové se v právní literatuře rodina nedefinuje, ale s oblibou se užívá pojem „rodinná kolektivita“, nebo také určení, že rodina je základním článkem společnosti. Sociologie zase preferuje pojem sociální instituce, sociální psychologové dávají přednost pojmu „primární skupina“ před institucí, a v neposlední řadě pedagogové zdůrazňují výchovně – socializační funkci rodiny. (Kraus, Poláčková a kol., 2001, s. 78)

Koncepce systému „rodina“ se podle Matějčka (1992, s. 34) opírá o několik jednoduchých principů: Prvky tohoto systému nejsou jednotliví lidé sami o sobě, nýbrž lidé vzájemných interakcích a vztazích. Mluví se o sítích vztahů. Systém je víc než součet jeho prvků. Rodinu nepoznáváme jen na základě znalosti jednotlivců, neboť chování každého ovlivňuje všechny ostatní.

Vzhledem k tématu mé práce je zajímavý i fakt, který uvádí ve své knize Matoušek. Říká, že pokud se mluví o rodině, máme většinou sklon představovat si rodinu „nukleární“, tedy otce, matku a děti. Podle Matouška je však realita zcela jiná. Odhaduje se, že v naší populaci tvoří úplné nukleární rodiny třetinu rodin a pouze pětinu všech domácností, zbytek tvoří lidé žijící sami nebo jen s dítětem bez partnera, nebo příslušníci tří či čtyř generací v různých, z pohledu nukleární rodiny, nekompletních konstelacích. (Matoušek, 2003, s. 84)

Moderní rodina, tvořená rodiči a dětmi, bývá sociology nazývána jako rodina „nukleární“. Rozšíření rodiny o blízké příbuzné, prarodiče, strýce, tety a ostatní příbuzné umožňuje pojem rodina „rozšířená“. Typ rodiny, ve které jedinec vyrůstá a kterou sám zakládá, nabízejí pojmy rodina „orientační“ a „prokreační“. Hovoří se také o rodině „úplné“ a „neúplné“. Z hlediska průběhu socializačního procesu má zásadní význam, do jaké míry se rodině daří vypořádat s funkcemi, které má plnit.

V tomto smyslu se hovoří o rodině:

- „**funkční**“ (přiměřeně plní své funkce)

- „**afunkční**“ (občas v ní dochází k poruchám plnění jedné či několika funkcí, tyto poruchy ale nenarušují nijak zásadně život rodiny a negativně neovlivňují vývoj dítěte)
- „**dysfunkční**“ (dochází k vážným poruchám, vnitřnímu rozkladu rodiny, zásadně je narušován socializační proces dítěte)

(Kraus, Poláčková a kol., 2001, s. 79)

4.1 Základní funkce rodiny

Výrost, Slaměník (1998, s. 325 – 327) uvádějí, že i přes jistou nejednotnost v přístupech jednotlivých autorů k funkcím rodiny jsou obecně uznávány čtyři základní funkce:

- a) **Reprodukční** – tato funkce byla a je jedním z nejobvyklejších a nejpřijatelnějších důvodů pro existenci rodiny. Rodina však ztrácí svou nezastupitelnou úlohu v procesu reprodukce vlivem rozvoje genetiky a technického rozvoje v oblasti medicíny vůbec. V posledních letech je stále méně pohlíženo na rodinu jako na významnou strukturu, jejímž úkolem je zachování lidského rodu, zajištění potřeb dítěte a jeho zdravý vývoj. Stále více je však vnímána jako sociální struktura, kde dochází k naplňování potřeb jejích členů – dětí i dospělých rovnoprávně.
- b) **Materiální** – v minulosti byla významnější než nyní. Především v dobách, kdy bylo možné rodinu vnímat jako samostatně hospodařící jednotku, kde každý měl své povinnosti v na sebe navazujících činnostech. Slabší členové byli odkázáni na materiální pomoc produktivních členů. Obecně lze říci, že v případě nefunkčnosti rodiny v oblasti materiálního zabezpečení jejích členů funguje ve společnosti poměrně dobře propracovaný systém sociálních podpor, takže i v této oblasti je již rodina jako systém zastupitelná společností jako celkem.
- c) **Výchovná** – rodina je prostředím, které poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě a v podstatě mu poskytuje vše potřebné pro plynulé zařazení do společnosti. V rámci rodinné interakce však neprobíhá pouze výchova dětí, ale vzájemné působení formuje všechny členy rodiny jak bezprostředně, tak i dlouhodobě. Autoři považují výchovnou funkci za velmi podstatnou a jen velmi obtížně nahraditelnou, i když zde v nedávné historii panoval názor, že tato funkce bude snadno nahraditel-

ná vlivem kolektivu, působením výchovných institucí, růstem významu skupiny vrstevníků.

- d) Emocionální** – tuto funkci považují autoři za zcela jedinečnou a nezastupitelnou. Domnívají se, že právě tato funkce určuje význam rodiny, který ačkoliv se v průběhu vývoje společnosti mění, přesto stále tvoří nutný mezičlánek mezi společností jako celkem a jedincem. Emocionální funkce není vázána na věk členů rodiny. Zahhruje potřebu zázemí, bezvýhradného přijímání, podpory a pomoci, potřeby klidu a uvolnění, potřeby sdílení zážitků, společné historie, společných rituálů, důvěrnosti a je nutná pro všechny věkové kategorie. To vše by měla rodina poskytovat.

Další členění poskytuje také Grecmanová (1997 in Šmelová, 2004, s. 89 – 90), její členění je velmi podobné předešlému od Výrosta a Slaměníka, pouze první dvě funkce jsou jinak nazvány, význam zůstává stejný:

- **Biologicko – erotická funkce (reprodukční)**
- **Ekonomicko – zabezpečovací funkce**
- **Emocionální funkce**
- **Výchovná funkce**

Funkce rodiny jsou důležité a úkolem učitelek v mateřských školách je tyto funkce znát a případné nedostatky a neplnění těchto funkcí rodinou včas rozpoznat a vzniklou situaci řešit. Z neplnění některých funkcí mohou vycházet také problémy spojené s dysfunkcemi rodiny a vzniku následných komunikačních bariér.

4.2 Rodina a výchovný styl

Průcha, Walterová a Mareš (2004, s. 279) v pedagogickém slovníku definují výchovný styl jako souhrn záměrných i spontánních způsobů chování vychovatele k vychovávanému. Tradičně se uvádějí *autoritativní výchova*, *liberální výchova* a *demokratická výchova*.

- **Autoritativní výchova** – (styl výchovy autoritativní, dominantní) je typické časté používání příkazů a trestů. Nejsou dostatečně uspokojovány potřeby a zájmy dítěte. Dochází k potlačování jeho iniciativy. Tento styl výchovy vede k vysoké míře závislosti na vychovateli a ke zvýšené submisivitě, v opačném případě k agresivitě jedince. (Průcha, Walterová, Mareš, 2004, s. 23)

- **Výchova liberální** – (styl výchovy svobodný, volný) je charakteristický nedostatečným nebo žádným řízením bez větších požadavků. Uvedený styl výchovy vychovává jedince neschopného respektovat skupinové normy, s nedostatečným smyslem pro odpovědnost. Snižuje jeho schopnost integrace a organizace práce ve skupině, což ovlivňuje i samotnou efektivitu jejich výsledků. (Průcha, Walterová, Mareš, 2004, s. 114)
- **Demokratická výchova** - představuje výchovný styl, pro který je charakteristické působení dobrých vzorů, nikoli trestů. Projevuje se porozuměním a respektováním individuálních potřeb dítěte. Je podporována dětská spontánnost a prostor pro diskusi. U takto vychovávaného dítěte dochází k rozvoji iniciativy, samostatnosti, zodpovědnosti, kázně a respektu k právům druhých. Má odlišný dopad na chování jedinců než autoritativní a liberální výchova. (Průcha, Walterová, Mareš, 2004, s. 39)

5 PROBLÉMOVÁ RODINA

Jedním z prvních lidí, kteří popisovali dysfunkční (neboli problémovou) rodinu, byl **Salvador Minuchin**, což byl představitel strukturální rodinné terapie. Podle něho jsou dysfunkční rodiny ty, které jsou extrémní ve dvou dimenzích. Pro pojmenování dimenzí se používají anglické pojmy: „enmeshment“ a „disengagement“, protože tato označení jsou přesnější než české ekvivalenty těchto slov. „Enmeshment“ bývají překládány jako rodiny propojené, zamotané, nediferencované. „Disengagement“ bývají překládány jako rodiny nespojitě, odcizené, oddělené. Minuchin spojoval určitý typ rodinné struktury s určitým typem problémů.

Podle Sobotkové (2001, s. 33) se v současné době na dysfunkci rodinného systému pohlíží mnohem obecněji – jde o rodinu, ve které jeden nebo více členů produkuje nezdruvé chování.

Dysfunkční rodiny splňují některé z těchto charakteristik: popírání či neřešení problémů, chybějící intimita, vzájemné obviňování, rigidní role, potlačování osobní identity, nejasná komunikace, individuální potřeby členů rodiny obětované dysfunkčnímu rodinnému systému, nejasná pravidla a kompetence, chybějící jasné hranice mezi členy rodiny.

Dysfunkční rodinný systém může, ale nemusí, produkovat individuální psychopatologii, jako například asociální chování, neurotické obsese nebo v neposlední řadě užívání návykových látek. Psychopatologie jednotlivých členů rodiny působí na fungování rodiny jako celku.

(Sobotková, 2001, s. 33)

Podle Matouška (2003, s. 83) se život v rodině pohybuje mezi pólem sdílení a pólem osobního soukromí. Rodina si vytváří konfigurace spojenectví, tedy jakési podsystémy, pro jisté účely. Jednotlivci se spojují pro to, aby dělali vážná rozhodnutí (např. rodiče), aby sdíleli sex (manželé), aby se posilovaly ve své sexuální roli (matka a dcera), aby pěstovali společná zájem (otec a syn), aby se definovali jako jedna generace vůči jiné generaci. V těchto podsystémech platí interakční zvyklosti. Každý jednatel má v podsystémech své místo.

Minuchin, který se zabýval vnitřním členěním rodiny na podsystémy, definoval hranice podsystému jako pravidla, která určují, kdo a jak má být v rodinném podsystému zahr-

nut. Pokud má být rodina funkční, musí být hranice všech podsystémů jasné a za jasných podmínek překročitelné. Nefunkční hranice je charakterizována buď jako difuzní (nejasná), nebo rigidní (nepropustná). V takové rodině mluví všichni do všeho, nic se nerozhodne a nikdo není za nic zodpovědný. Nepropustná hranice naopak znemožňuje komunikaci mezi podsystémy, rozděluje rodina na soupeřící nebo ignorující se frakce.

(Matoušek, 2003, s. 83)

Sobotková (2001, s. 50) říká, že existuje více různých typologií rodin, většinou jsou rodiny rozlišovány podle strukturálních a strategických vzorců. V klasické práci D Kantora a W. Lehra *Inside the family: Toward a theory of family process* (1957) jsou rozlišeny tři základní typy:

1. **Uzavřený rodinný systém** – je typický pevnými strukturami (rigidní prostor, pravidelný čas a stálá energie) jako vztažnými body pro řád a změnu.
2. **Otevřený rodinný systém** – řád i změna vyplívají z interakce relativně pevných, ale vyvíjejících se rodinných struktur (pohyblivý prostor, proměnlivý čas a pružná energie).
3. **Náhodný (nepravidelný) rodinný systém** – všechny struktury jsou nestabilní (rozptýlený prostor, nepravidelný čas, fluktuující energie).

5.1 Nesprávné výchovné styly

Šmelová (2004, s. 91 -95) uvádí nesprávné **výchovné styly podle Heluse** (2001), který v této souvislosti hovoří o problémově zatížených rodinách. Patří sem:

- **Nezralá rodina** – velmi mladí rodiče přivádějí na svět děti. Nezralý rodiče nejsou schopni dítě bez potíží vychovávat a většinou potřebují pomoc.
- **Přetížená rodina** – existuje řada zdrojů, které vedou k přetíženosti, např. rodina přetížená konflikty (mezi manžely, v práci), rodina přetížená narozením dalšího dítěte, rodina přetížená starostmi vyplývajícími z nemoci v rodině, rodina přetížená citovým strádáním nebo ekonomickými problémy.
- **Rodina ambiciózní** – rodiče bývají často intenzivně zaměřeni na svou práci a to většinou na úkor dítěte. Nemají na dítě čas, to se pak snaží kompenzovat drahými dárky, které však dítěti nenahradí kontakt s rodiči. Dítě citově strádá,

rodiče je však těžké o tomto strádání dětí přesvědčit. Děti jsou pak obklopené spoustou hraček, mívají však velmi často problémy v kolektivu jiných dětí, velmi často bývají neuspokojivé a nedokážou vyjádřit, co chtějí.

- **Perfekcionalistická rodina** – prostředí, v němž je dítě pod stálým tlakem, podávat vysoké výkony, být vždy nejlepší, bez ohledu na jejich předpoklady. Taková situace vede velmi často k vyčerpanosti, úzkosti, strachu ze zklamání rodičů. Děti mají často svůj denní program přeorganizovaný podle představ rodičů, ne však ze zájmů dítěte.
- **Autoritářská rodina** – výchova dětí probíhá pomocí příkazů a zákazů. Mnohdy jde až o šikanování dítěte. Rodiče většinou od příkazů přecházejí přímo k trestu v různých podobách (zesměšňování, ponižování, fyzické tresty apod.). Dítě nemá prostor pro vlastní spontánní projevy. Důsledky této výchovy mohou být např. agresivita dítěte, ubližování druhým, ničení hraček, nebo vede naopak k uzavřenosti a nedostatečnému sebevědomí dítěte.
- **Rozmazlující rodina** – tato rodina má snahu svému dítěti vždy vyhovět. Dítěti je vštěpováno, že jen ono je šikovné, že má vždy pravdu apod. U dítěte není rozvíjena schopnost sebehodnocení, zodpovědnosti za své chování, podřídit se požadavkům druhých apod.
- **Rodina liberální a improvizující** - narušení tohoto typu rodiny se projevuje v nedostatečném řádu, rodina postrádá styl soužití, rodiče nedokážou před dítětem jednoznačně vytyčit cíle. V takové rodině dítě „trpí“ nadměrnou svobodou, s níž si většinou neví rady. Celá situace vede postupně k jejímu zneužívání. Tato rodina vychovává lenochy, egoisty, sobce apod.
- **Odkládající rodina** – rodina má tendenci odkládat své děti, např. se o děti starají prarodiče, známí či sousedé. U dítěte nedochází k vytváření povědomí o domově, dítě v podstatě neví, kam patří, kde je jeho místo. V tomto případě hrozí vznik deprivativního syndromu, který vzniká na základě neuspokojování citových potřeb dítěte. Je ohrožen samotný sociální vývoj dítěte, u dětí není vytvářeno povědomí, co je správné – co nesprávné, dítě může trpět pocitem, že o něho nikdo nestojí.

- **Disociovaná rodina** – představuje typ rodiny, v níž jsou vážně narušeny důležité vztahy, taková rodina může být izolovaná od svého vnějšího okolí, které je jí lhostejné, nebo k němu přistupuje s nedůvěrou, může jít o rodinu značně konfliktní. Může to být také rodina s narušenými vnitřními vztahy mezi svými členy. Dítě se tak nachází v podmínkách častých hádek, je vtahováno do konfliktních situací. Rodina v tomto případě nevytváří potřebné vzory pro dítě, ale je prostředím, v němž dítě citově strádá, je traumatizováno (příčinou může být alkoholismus v rodině, nevěra, žárlivost).

5.2 Pedagogická diagnostika rodiny

Šmelová (2004, s. 96) zdůrazňuje, že spolupráce současné mateřské školy a rodiny by měla být uskutečňována na úrovni partnerství, oboustranné důvěře, otevřenosti a respektu. Kvalita spolupráce rodiny a školy je závislá na dobrém vzájemném poznání.

Sobotková (2001 in Šmelová, 2004, s. 96) uvádí oblasti, v rámci kterých můžeme hledat souvislosti mezi chováním dítěte, situací v rodině, a také společná východiska pro výchovu jedince. Jedná se o následující oblasti:

- **Osobní fungování** – projevuje se ve spokojenosti členů se svou pozicí a rolí v rodině.
- **Manželské fungování** – respektive partnerské fungování představuje spokojenost v sexuální oblasti a vzájemný soulad.
- **Rodičovské fungování** - je charakterizováno odpovědností za výchovu dětí a pocitem obohacení z rodičovské role.
- **Socioekonomické fungování** – je dáno ekonomickou úrovní rodiny i sociálním začleněním a sociální podpůrnou sítí.

Preferování nebo naopak nedocení jedné z oblastí může být příčinou narušení funkčnosti rodiny.

Informace o rodině a jejím výchovném stylu může pedagog získat prostřednictvím:

- **Pozorováním chování rodičů k dítěti** (v šatně, při společenských akcích školy)
- **Dotazníků pro rodiče**

➤ **Rozhovorů s rodiči**

➤ **Rozhovorů s dětmi**

Myslím si, že pedagogická diagnostika rodiny, by neměla být v mateřské škole v žádném případě podceňována. Učitelky by měly být pozorné, ale také opatrné a taktní, při zpozorování problému by se měly snažit nabídnout rodině pomoc. I když se dá předpokládat, že rodiče nebudou mít zájem, měly by však vědět, že v učitelce mohou mít „spojence“. Hlavně by se však měly učitelky snažit pomoci dítěti v kolektivu, být dítěti oporou a jistotou bezpečí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Výzkumným problémem je: Zjistit, jaké jsou „nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin“.

Jedná se deskriptivní (popisný) výzkumný problém. Jak říká Gavora (2010, s. 26), tento výzkumný problém hledá odpověď na otázku „jaké něco je“, nejčastěji se používá jako výzkumná metoda pozorování, dotazník nebo interview.

7 DRUH VÝZKUMU

Vzhledem k cíli výzkumu jsem se rozhodla pro kvalitativní výzkum, protože kvantitativním výzkumem bych nezjistila, potřebná data.

Nebudu však stanovovat hypotézy, ale pouze dílčí výzkumné otázky.

Úkolem výzkumu je použít adekvátní metody ke zjištění nejčastějších komunikačních bariér u dětí z problémových rodin.

8 CÍL VÝZKUMU

Zjistit názory učitelek na nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin

8.1 DÍLČÍ CÍLE

- Zjistit nejčastější překážky v komunikaci u dětí, pocházejících z problémových rodin.
- Zjistit nejčastější překážky v komunikaci s problémovou rodinou.
- Zjistit, zda jsou komunikační bariéry u dětí a u rodičů totožné, nebo rozdílné.
- Zjistit, jaký je názor učitelek mateřských škol na zlepšení komunikace ze strany učitelky u dětí z problémových rodin.
- Zjistit, jaký je názor učitelek mateřských škol na zlepšení komunikace ze strany učitelky u problémových rodičů.

9 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Ke splnění cíle výzkumné práce byly stanoveny výzkumné otázky

9.1 HLAVNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA (viz. Cíl výzkumu)

Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin dle názorů učitelek?

9.2 DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY

1. Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin
2. Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u rodičů dětí z problémové rodiny
3. Jsou komunikační bariéry u dětí a rodičů totožné nebo rozdílné.
4. Dá se ze strany učitelky komunikace s problémovými rodiči zlepšit?
5. Dá se ze strany učitelky komunikace s dětmi z problémových rodin zlepšit?

10 METODY VÝZKUMU

Z důvodu metody kvalitativního výzkumu, jsem zvolila jako hlavní výzkumnou metodologii - techniku **hloubkového rozhovoru** (polostrukturovaného). Součástí výzkumu bude také předvýzkum, realizovaný pomocí **ankety**, kterou chci zjistit, které dítě pochází z problémové rodiny.

10.1 HLOUBKOVÝ ROZHOVOR

Švaříček (2007, s. 159) tvrdí, že nejčastější metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu je rozhovor. Používá pro něj označení hloubkový rozhovor (*in-depth interview*), jež můžeme definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek.

Švaříček (2007, s. 160) uvádí, že za dva hlavní typy hloubkového rozhovoru můžeme označit **polostrukturovaný rozhovor** (vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek), který jsem si pro svůj výzkum vybrala já, nebo **nestrukturovaný rozhovor**.

11 MÍSTO A ČAS VÝZKUMU

Polostrukturované rozhovory byly uskutečněny v období od 23.3 do 6. 4. 2012.

Každá dotazovaná učitelka byla z jiné mateřské školy z Uherského Brodu a nejbližšího okolí pro větší validitu výsledků.

12 VLASTNÍ VÝZKUM

Výzkumný vzorek mého výzkumu tvoří 4 učitelky z mateřských škol ve Zlínském kraji. Výběr vzorku je cílený a předem dohodnutý.

- 1 učitelky z MŠ Uherský Brod – Těšov
- 1 učitelka z MŠ Uherský Brod – Olšava
- 1 učitelka z MŠ Hlavní Otrokovice
- 1 učitelka z MŠ - Havřice

Polostrukturovaný hloubkový rozhovor jsem zaznamenávala na diktafon, protože podle Švaříčka (2007, s. 179) je to důležité, jelikož si dokážeme zapamatovávat pouze krátké obrysy a útržky toho, co lidé během rozhovoru řekli. Ale není možné si zapamatovat nejazykové projevy v řeči, jako jsou přeřeknutí, zkomolení, vynechání, dlouhé mlčení před odpovědí.

Dále jsem zaznamenané rozhovory přepsala, protože konečnými zdroji dat pro analýzu jsou přepisy, jak říká Švaříček (2007, s. 181).

Přepisy byly následně zanalyzovány pomocí **otevřeného kódování dat**, při kterém jsem vytvářela pojmy, dále pak byly tyto pojmy zaznamenány do tabulek, tabulky jsou opatřeny komentářem, v tomto případě se jedná o **axiální kódování dat**, tedy seskupování těchto pojmů do tabulek. Každá otázka je zanalyzována zvlášť, výsledkem je 15 tabulek s komentářem.

13 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Demografické údaje

	Datum rozhovoru	Věk respondenta	Místo rozhovoru	Délka praxe v MŠ
R1 - slečna Vendula	22. 3. 2012	23 let	Kavárna	5 let
R2 – paní Krista	29. 3. 2012	41 let	Mateřská škola	6 let
R3 – paní Ivana	27. 3. 2012	30 let	Kavárna	6 let
R4 – paní Zuzana	19. 3. 2012	53 let	Mateřská škola	33 let
PRŮMĚR		36, 75 let		12, 5 let

Interpretace: Zde shrnuji základní demografické údaje o vybraných respondentkách. Respondentky byly vybrány záměrně, jejich věk i délka praxe byly v široké škále. Nejmladší respondentka má 23 let s délkou praxe 5 let, nejstarší respondentce je 53 let s délkou praxe 33 let. Průměrný věk respondentek činí **36,5 let**, délka praxe činí průměrně **12,5 let**.

Tabulka č. 1: Charakteristika dítěte z problémové rodiny

	Projevy dítěte z problémové rodiny	V problémové rodině absentuje
R1 - slečna Vendula	Nepřizpůsobivé, bojácné,	Pohlazení, láska, pochopení, přitulení
R2 – paní Krista	Nepřizpůsobivé, schovávají se, lozí po nábytku, bijí děti	
R3 – paní Ivana	Dominantní, nebo naopak uzavřené a nemluvné	Finanční problémy, nebo sociální problémy
R4 – paní Zuzana	Nesmělé, plaché, uzavřené, nebo naopak bez zábran, hyperaktivní, suverénní	

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin“

Interpretace: Respondentky měly popsat, jak se projevuje dítě z problémové rodiny a co ho charakterizuje. Z odpovědí respondentek vyplynulo, že dítě z problémové rodiny je často nepřizpůsobivé, bojácné, obranou může být dominantní postoj, někdy až agrese, nebo

naopak vyplašenost a strach dítěte. Dále vyplynulo, že problémy rodiny bývají spojené s finančními nebo sociálními problémy, dětem se nedostává pohlazení a dostatek lásky.

Tabulka č. 2: Setkání s dítětem z problémové rodiny

	Setkání s dítětem z problémové rodiny	Jak často se objevuje dítě z problémové rodiny
R1 - slečna Vendula	ano	Děti přibývá
R2 – paní Krista	ano	Jednou až dvakrát po dobu praxe
R3 – paní Ivana	ano	Děti bude přibývat
R4 – paní Zuzana	ano	

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin“

Interpretace: Respondentky vypovídali o tom, zda se již někdy po dobu své praxe setkaly s dítětem z problémové rodiny. Všechny čtyři respondentky odpověděly, že ano. Dvě ze čtyř respondentek si myslí, že těchto dětí bude přibývat.

Tabulka č. 3: Komunikace s dítětem z problémové rodiny

	Znaky komunikace s dítětem z PR	Co ovlivňuje komunikaci
R1 - slečna Vendula	Obtížná, těžká	Vztah s dítětem, délka vztahu s dítětem
R2 – paní Krista	Obtížná	Vztah s dítětem, povaha dítěte
R3 – paní Ivana	Složitější, velmi těžká	Povaha dítěte
R4 – paní Zuzana	Náročná	Trpělivost, laskavost, klid, důslednost

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin“

Interpretace: Respondentky měly popsat, jaká je komunikace s dítětem z problémové rodiny. Všechny čtyři se shodly na tom, že komunikace s takovým dítětem je obtížná a náročná. Komunikaci podle nich ovlivňuje hlavně vztah, jaký je mezi učitelkou a dítětem, dále pak povaha dítěte a přístup k dítěti, důležitá je trpělivost.

Tabulka č. 4: Odlišnosti komunikace s dítětem z problémové rodiny

Odlišnosti komunikace	
R1 - slečna Vendula	Dle typu problému rodiny
R2 – paní Krista	Děti řeší vše rukama nohama, používají křik. Komunikace je hlučnější
R3 – paní Ivana	Dle typu problému rodiny. Důležité dítě chválit a motivovat
R4 – paní Zuzana	Nedůvěra, netrpělivost dítěte, nebo naopak hyperaktivní a bez zábran

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin“

Interpretace: Zde měly respondentky popsat odlišnosti komunikace s dítětem z problémové rodiny oproti komunikaci s dítětem z běžné rodiny. Dvě ze čtyř odpověděly, že záleží na typu rodinného problému. Komunikace je hlučnější, odlišné jsou výrazové prostředky dětí, mají potřebu řešit vše „rukama – nohama“, děti jsou nedůvěřivé nebo naopak hyperaktivní.

Tabulka č. 5: Momentální výskyt problémového dítěte

	Momentální výskyt dítěte z PR	Počet
R1 - slečna Vendula	Ano	Více
R2 – paní Krista	Ne	-
R3 – paní Ivana	Ano	Jedno
R4 – paní Zuzana	Ano	Dvě

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin“

Interpretace: Zde mě zajímal momentální výskyt dětí z problémové rodiny. Tři respondentky ze tří vypověděly, že mají nyní ve své třídě dítě z problémové rodiny, všechny tři mají více než jedno takové dítě.

Tabulka č. 6: Zlepšení komunikace pomocí individuální taktiky

	Dochází ke zlepšení	Za jak dlouho
R1 - slečna Vendula	Ano	Dlouhodobá záležitost
R2 – paní Krista	Ano	Dlouhodobá záležitost
R3 – paní Ivana	Ano, většinou	Dlouhodobá záležitost
R4 – paní Zuzana	Ano	Dlouhodobá záležitost

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Dá se ze strany učitelky komunikace s dětmi z problémových rodin zlepšit?“

Interpretace: Respondentky měly odpovědět na otázku, zda se dá komunikace s dítětem z problémové rodiny takzvaně „vycvičit“ podle individuálně zvolené taktiky. Všechny čtyři se shodly na tom, že se komunikace vycvičit dá, ale je to dlouhodobá záležitost.

Tabulka č. 7: Taktiky ke zlepšení komunikace s dítětem z problémové rodiny

Taktiky ke zlepšení komunikace	
R1 - slečna Vendula	Pohlazení, dát najevo zájem
R2 – paní Krista	Principy efektivní komunikace, kurz „Respektovat a být respektován“
R3 – paní Ivana	Pochvala
R4 – paní Zuzana	Pochvala, trpělivost, takt, důvěra

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Dá se ze strany učitelky komunikace s dětmi z problémových rodin zlepšit?“

Interpretace: Zde mě zajímalo, jaké taktiky učitelky ke zlepšení komunikace volí a používají. Tři respondentky ze čtyř vypověděly, že volí pochvalu, pohlazení, jedna respondentka se řídí principy efektivní komunikace a kurzem „Respektovat a být respektován“.

Tabulka č. 8: Charakteristika problémové rodiny

	Charakteristika problémové rodiny	Specifika problémové rodiny
R1 - slečna Vendula	Rodina nefunguje	Chybí zodpovědnost za rodinu, práce, kladný rodičovský vzor
R2 – paní Krista	Odmítá spolupráci s MŠ, nedodržuje pravidla, neplatí	Problémy s alkoholem, bijí děti, nepečují o děti
R3 – paní Ivana	Nekomunikuje, odmítá řešit problémy	Nedostatečná péče o dítě, nedostatek finanční prostředků
R4 – paní Zuzana	Podnětově chudá, nebo přesycená	Nemá zájem o dítě, nevhodné výchovné styly

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u rodičů dětí z problémové rodiny?“

Interpretace: Respondentky měly popsat problémovou rodinu. Dvě ze čtyř vypověděly, že problémová rodina odmítá komunikovat a spolupracovat s mateřskou školou, dále uvá-

děly, že na první pohled rodina nefunguje. Jako specifika takové rodiny uvedly respondentky, že rodiče o děti nepečují, časté jsou problémy s alkoholem, nebo nedostatek peněz.

Tabulka č. 9: Nejčastější problémy komunikace s problémovou rodinou

Specifika komunikačních problémů	
R1 - slečna Vendula	Jednání rodiny, nepřijímá dobře míněnou radu, výtku, vyhýbá se kontaktu s učitelkou, je agresivní
R2 – paní Krista	Rodina je předem v opozici, neumí reagovat na pozitivní komunikaci, útočí, nedívají se do očí
R3 – paní Ivana	Odmítá komunikaci a řešení
R4 – paní Zuzana	Není přístupná novým změnám a řešením.

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u rodičů dětí z problémové rodiny“

Interpretace: Zde jsem po respondentkách chtěla, aby uvedly nejčastější problémy komunikace s problémovou rodinou. Respondentky nejčastěji uváděly, že rodina odmítá nebo se vyhýbá komunikaci, předem se brání a neumí přijímat rady a reagovat na pozitivní komunikaci

Tabulka č. 10: Setkání s problémovou rodinou po dobu praxe

	Setkání s problémovou rodinou po dobu praxe	Četnost setkání
R1 - slečna Vendula	Ano	Ne jednou
R2 – paní Krista	Ano	Ne jednou
R3 – paní Ivana	Ano	Několikrát, řešení se Správou sociálního zabezpečení
R4 – paní Zuzana	Ano	Několikrát

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u rodičů dětí z problémové rodiny“

Interpretace: Zde jsem zjišťovala, zda už se někdy respondentky s problémovou rodinou setkaly. Všechny čtyři dotazované odpověděly, že už se s takovou rodinou setkaly, uvedly také, že to nebylo jednou. V jedné případě byl problém dokonce řešen se Správou sociálního zabezpečení.

Tabulka č. 11: Výskyt silných vzpomínek na setkání s problémovou rodinou

Silné vzpomínky na setkání s PR	
R1 - slečna Vendula	Ano, lítost nad dětmi
R2 – paní Krista	Ano, lítost nad dětmi
R3 – paní Ivana	Ano
R4 – paní Zuzana	Ano

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u rodičů dětí z problémové rodiny“

Interpretace: Zde jsem dala respondentkám prostor k vyjádření nějakých silných vzpomínek, které v nich zanechalo setkání s problémovou rodinou. Všechny čtyři odpověděly, že v nich setkání zanechalo silné vzpomínky, z toho dvě uvedly, že jim bylo líto dětí.

Tabulka č. 12: Momentální výskyt problémové rodiny

	Momentální výskyt PR	Specifika konkrétní problémové rodiny
R1 - slečna Vendula	Ano	Matce je dítě lhostejné, smrdí kouřem, je vulgární. Konflikty řeší agresí
R2 – paní Krista	Ne	-
R3 – paní Ivana	Ano	Rodina se dvěma dětmi. Hlavní slovo v rodině má matka, o otci mluví před dětmi nelichotivě, špatná finanční situace, děti ale chodí čisté. Děti jsou labilní a plačtivé.
R4 – paní Zuzana	Ano	Rodina z jiného sociokulturního prostředí, oba rodiče v invalidním důchodu, málo podnětné prostředí.

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u rodičů dětí z problémové rodiny“

Interpretace: Respondentky měly odpovědět na otázku, zda mají nyní ve své třídě nějakou problémovou rodinu, pokud ano měly za úkol tuto rodinu popsat. Tři respondentky ze čtyř odpověděly, že mají nyní ve své třídě problémovou rodinu, respektive dítě z takové rodiny. V prvním případě se jedná o rodinu, kdy dítě „smrdí“ kouřem, je vulgární a matce je lhostejné. Ve druhém případě se jedná dokonce o dvě děti, matka mluví před dětmi nelichotivě o otci, rodina je ve špatné finanční situaci, děti jsou labilní a plačtivé. Ve třetím případě je největším problémem málo podnětné domácí prostředí, jde o rodinu z jiného sociokulturního prostředí, oba rodiče jsou navíc v invalidním důchodu.

Tabulka č. 13: Snaha pomoci problémové rodině, konkrétní individuální přístup

	Snaha pomoci PR	Konkrétní individuální přístup
R1 - slečna Vendula	Snaha ano, rodina však nemá zájem	Učitelka se snažila citlivě pomoci, silně však narazila
R2 – paní Krista	Snaha ano, matka nemá zájem	Snaha učitelky pomoci dětem alespoň v kolektivu
R3 – paní Ivana	Snaha ano, matka nemá zájem	Učitelka vypověděla, že matka je mentálně „jinde“, proto je pomoc nemožná
R4 – paní Zuzana	Ano	Individuální a trpělivý přístup

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Dá se ze strany učitelky komunikace s problémovými rodiči zlepšit?“

Interpretace: Zajímalo mě, zda se respondentky snaží problémové rodině pomoci a hlavně jaký volí přístup. Čtyři ze čtyř respondentek odpovědělo, že se snaží pomoci, z toho tři vypověděly, že rodina o pomoc nemá zájem. Individuální přístupy učitelek se liší, vždy se snaží pomoci hlavně dítěti.

Tabulka č. 14: Možnost „vycvičení“ komunikace s problémovou rodinou, případné zlepšení

	Názor na „vycvičení“ komunikace s PR	Specifika zlepšení
R1 - slečna Vendula	Zatím se s tím nesetkala	Největším úspěchem bylo, že učitelku rodina vyslechla
R2 – paní Krista	Určitě ano	Záleží na osobnosti učitelky
R3 – paní Ivana	Ano, jde to	Záležitost na dlouhé měsíce
R4 – paní Zuzana	Ano	Za zlepšení považuje, že rodina chce problém řešit

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Dá se ze strany učitelky komunikace s problémovými rodiči zlepšit?“

Interpretace: Zjišťovala jsem, zda se dá komunikace s problémovou rodinou „vycvičit“. Tři ze čtyř respondentek uvedly, že ano. Vyplynulo, že v převážné většině se komunikace vycvičit dá, jedná se však o dlouhodobou záležitost.

Tabulka č. 15: Postup zlepšení komunikace

Jaký postup volí učitelky ke zlepšení komunikace	
R1 - slečna Vendula	Přání učitelky, aby se rodiče chtěli vzdělávat. Kurzy pro učitelky, odborná literatura
R2 – paní Krista	Využít nabídku vzdělávacích agentur, školení „Respektovat a být respektován, čtení knížek
R3 – paní Ivana	Semináře o komunikaci, zkušenosti
R4 – paní Zuzana	Sebevzdělávání, kurzy, četba literatury, důležitá praxe a zkušenosti

Otázka se vztahuje k dílčí výzkumné otázce: „Dá se ze strany učitelky komunikace s problémovými rodiči zlepšit?“

Interpretace: Poslední otázka zjišťovala, jaký postup volí učitelky při zlepšování komunikace. Všechny čtyři se shodly, že dobrou volbou jsou různé kurzy a semináře o komunikaci a také sebevzdělávání.

14 ZÁVĚR VÝZKUMU

Na závěr bych chtěla shrnout výsledky výzkumu.

Výzkum byl zaměřen na zjištění názorů učitelek na nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin. Data jsem získávala od čtyř učitelek mateřských škol ve Zlínském kraji, konkrétně to byly učitelky s Uherského Brodu – Těšova, Uherského Brodu – Olšavy, Uherského Brodu – Havřic a Otrokovic. Získaná data jsem roztrídila do tabulek a tabulky opatřila komentářem, který shrnuje výsledky z tabulky.

Ze získaných dat jsem dospěla k následujícím závěrům. Podle názorů učitelek se jako nejčastější komunikační bariéra u dětí z problémových rodin jeví spíše bariéry interní, je to hlavně strach z komunikace, vnitřní emoční pocity a podobně. Důvodem těchto bariér jsou podle zjištěných dat zážitky, které děti prožívají doma, chybí jim často láska, pocit důležitosti a rodinná pohoda.

První dílčí výzkumná otázka zjišťovala, jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u dětí z problémových rodin, tato otázka je totožná s hlavní otázkou a byla zodpovězena výše.

Druhá dílčí výzkumná zkoumala, jaké jsou nejčastější komunikační bariéry u rodičů dětí z problémových rodin. Zde ukázaly výsledky jako nejčastější také bariéry interní, odvíjející se hlavně od strachu z komunikace s učitelkami, nepřijímání dobře míněných rad. Často mají tito rodiče potíže s tím, přiznat si, že vůbec nějaký problém mají. Jako nejčastější problémy rodiny se ukázaly problémy s alkoholem, finanční a partnerské problémy.

Třetí dílčí výzkumná otázka se zabývala porovnáním toho, zda jsou komunikační bariéry u dětí a u rodičů totožné nebo rozdílné. Výsledky ukázaly, že jsou spíše totožné, tedy interní bariéry, vycházející z vnitřního pocitu člověka. U dětí je situace o to horší, že za tyto problémy rodiny nemohou, ale přesto je musejí snášet a následně se u nich vyskytují a prohlubují komunikační bariéry.

Ve čtvrté výzkumné otázce jsem se pokoušela zjistit názor učitelek na to, zda si myslí, že se dá komunikace s problémovými rodiči zlepšit. Výsledky ukazovaly, že ke zlepšení může dojít, záleží to však hlavně na zájmu rodičů a je to věc těžká a dlouhodobá, největším problémem je to, že rodiče o takovou pomoc většinou nestojí.

Poslední, tedy pátá dílčí výzkumná otázka zjišťovala, zda se dá zlepšit komunikace s dítětem z problémové rodiny. Výsledky ukázaly, téměř jednohlasně, že komunikace se zlepšit dá, záleží na vztahu, jaký si dítě vytvoří k učitelce a také na přístupu učitelky k dítěti.

Myslím si a výsledky mi to i potvrdily, že náprava komunikačních bariér je u dětí snazší než u rodičů. Proto by měly učitelky mateřských škol dbát na odhalení a následné odstraňování komunikačních bariér, protože děti jsou v předškolním věku ještě ovlivnitelné. Čím menší komunikační překážky si do dalšího života odnesou, tím lehčí pro ně život bude.

„Snažme se proto těmto dětem pomáhat a ulehčovat jim, už tak dost složitou situací, alespoň v mateřské škole, ukažme jim, že je máme rádi a že nám na nich záleží“.

15 APLIKAČNÍ ROZMĚR VÝZKUMU

Doufám, že výsledky mého výzkumu poslouží hlavně učitelkám v mateřských školách jako zdroj informací a snad i ujasnění aktuální situace v problematice komunikační bariér u dětí z problémových rodin. Jak ukázaly výsledky výzkumu, těchto dětí přibývá, a proto bych si přála, aby moje práce pomohla učitelkám. Moje práce může být jakousi inspirací, pro další vyhledávání informací o problematice komunikačních bariér.

Práce by mohla být zveřejněna na stránkách mateřských škol, ve kterých probíhal výzkum, dále pak i v odborných časopisech pro učitele, nebo časopisech zabývajících se komunikací.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] DOHERTY - SNEDDON, Gwyneth. *Neverbální komunikace dětí: jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-043-7.
- [2] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 2. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
- [3] KOHOUBEK, Rudolf. *Úvod do psychologie: Metody poznávání osobnosti a duševního zdraví žáka*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3932-9.
- [4] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, et. al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- [5] KŘIVOHLAVÝ, Jaro a Jiří MAREŠ. *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. ISBN 80-04-21854-7.
- [6] MATĚJČEK, Zdeněk doc. Ph. Dr. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1992. ISBN 80-04-25236-2.
- [7] MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon). 2003. ISBN 80-86429-19-9.
- [8] MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 2008. ISBN 978-80-7367-368-0
- [9] MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada. 2010. ISBN 978-80247-2339-6.
- [10] NELEŠOVSKÁ, Alena. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005. 170 s. ISBN 80-247-0738-1.
- [11] PAULÍK, Karel. *Psychologické základy lidské komunikace*. Ostrava: Fakulta strojní VŠB - TU. 2007. Elektronický učební text. [Online]. [cit. 2012-03-08]. Dostupné z URL <

[16] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. 2007. ISBN 978-80-7867-313-0

[17] VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie komunikace*. Praha: portál. 2005. ISBN 80-7178-998-4.

[18] VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada. 2008. ISBN 978-80-247-1428-8

[19][Online]. [cit. 2012-03-08]. Dostupné z URL
<<http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=34&zp=>>

SEZNAM TABULEK

Tabulka: Demografické údaje	43
Tabulka č. 1: Charakteristika dítěte z problémové rodiny	43
Tabulka č. 2: Setkání s dítětem z problémové rodiny	44
Tabulka č. 3: Komunikace s dítětem z problémové rodiny	44
Tabulka č. 4: Odlišnosti komunikace s dítětem z problémové rodiny	45
Tabulka č. 5: Momentální výskyt problémového dítěte	45
Tabulka č. 6: Zlepšení komunikace pomocí individuální taktiky	45
Tabulka č. 7: Taktiky ke zlepšení komunikace s dítětem z problémové rodiny	46
Tabulka č. 8: Charakteristika problémové rodiny	46
Tabulka č. 9: Nejčastější problémy komunikace s problémovou rodinou	47
Tabulka č. 10: Setkání s problémovou rodinou po dobu praxe	47
Tabulka č. 11: Výskyt silných vzpomínek na setkání s problémovou rodinou	48
Tabulka č. 12: Momentální výskyt problémové rodiny	48
Tabulka č. 13: Snaha pomoci problémové rodině, konkrétní individuální přístup	49
Tabulka č. 14: Možnost „vycvičení“ komunikace s problémovou rodinou, případné zlepšení	49
Tabulka č. 15: Postup zlepšení komunikace	50

SEZNAM PŘÍLOH

[1] Otázky k polostrukturovanému rozhovoru

[2] Úmluva o právech dítěte

PŘÍLOHA PI:

Váš věk:

Doba praxe v MŠ:

KOMUNIKAČNÍ BARIÉRY U DĚTÍ:

1. Jak byste charakterizovala dítě z problémové rodiny?
2. Setkala jste se ve své praxi s takovým dítětem?
3. Jaká je komunikace s takovým dítětem?
4. A v čem je jiná?
5. Máte nyní ve své třídě dítě/děti pocházející z problémové rodiny?
6. Dají se podle vás komunikační bariéry překonat, pomocí individuálně zvolené taktiky?
7. Jaké taktiky, přístupy používáte ke zlepšení této komunikace?

KOMUNIKAČNÍ BARIÉRY U RODIČŮ/RODINY:

8. Co je podle vás problémová rodina?
9. V jaké oblasti komunikace se nejčastěji projevují problémy s takovou rodinou?
10. Setkala jste se ve své praxi s problémovou rodinou?
11. Zanechalo to ve vás nějaké silné vzpomínky?
12. Máte nyní ve své třídě nějakou problémovou rodinu? Pokud ano, popište ji.
13. Snažíte se takové rodině pomoci? Uplatňujete nějaký individuální přístup?
14. Myslíte si, že se dá ze strany učitelky komunikace s takovými rodiči nějak „vycvičit“, dochází případně ke zlepšení?
15. Jakým postupem se dá zlepšit komunikace? (dovzděláváním, zkušenostmi)

PŘÍLOHA P II

ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE

(Ve znění přijatém v ČR, zveřejněném ve Sbírce zákonů č. 104/1991)

Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, majíce na zřeteli, že podle zásad vyhlášených v Chartě Spojených národů je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech příslušníků lidské rodiny základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě,

majíce na mysli, že lid spojených národů v Chartě znovu potvrdil svou víru v základní lidská práva, důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a že vyjádřil své odhodlání podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň při větší svobodě,

uznávajíce, že Spojené národy ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v mezinárodních paktech o lidských právech prohlásily a dohodly se na tom, že každému přísluší v nich stanovená práva, a to bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení,

pamětlivy, že ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojené národy prohlásily, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc,

presvědčeny, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti,

uznávajíce, že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí děti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění,

majíce na zřeteli, že dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity,

majíce na mysli, že potřeba zabezpečit dítěti zvláštní péči byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z roku 1924 a v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v r. 1959 a uznána ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (zejména v člancích 23 a 24), v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (zejména v článku 10) a ve statutech a příslušných dokumentech odborných organizací a mezinárodních organizací, zabývajících se péčí blaho dětí,

majíce na mysli, že, jak je uvedeno v Deklaraci práv dítěte přijaté Valným shromážděním Organizace spojených národů 20. listopadu 1959, dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm,

pamětlivy ustanovení Deklarace sociálních a právních zásad ochrany a zajištění blaha dětí, se zvláštním ohledem na vnitrostátní a mezinárodní úpravu umístování do institucí náhradní péče, Minimálních standardních pravidel OSN, týkajících se výkonu soudnictví za účasti mladistvých (Pekingská pravidla), Deklarace o ochraně žen a dětí za mimořádných událostí a za ozbrojených konfliktů,

uznávajíce, že ve všech zemích světa jsou děti žijící ve výjimečně obtížných podmínkách a že tyto děti vyžadují zvláštní pozornost,

berouce náležitý ohled na význam tradic a kulturních hodnot každého národa pro ochranu a harmonický rozvoj dítěte,

uznávajíce význam mezinárodní spolupráce pro zlepšování životních podmínek dětí v každé zemi a zejména v rozvojových zemích, dohodly se na následujícím:

ČÁST 1

Článek 1

Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilostí dosaženo dříve.

Článek 2

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců nebo členů rodiny.

Článek 3

1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná správní opatření.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.

Článek 4

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná zákonodárná, správní a jiná opatření k provádění práv, uznaných touto úmluvou. Pokud jde o hospodářská, kulturní a sociální práva, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uskutečňují taková opatření v maximálním rozsahu svých prostředků a v případě potřeby i v rámci mezinárodní spolupráce.

Článek 5

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místními obyčeji, členů širší rodiny nebo obce, zákonných zástupců nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi.

Článek 6

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte.

Článek 7

1. Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv a v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.

Článek 8

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů.
2. Je-li dítě protizákonně částečně nebo zcela zbaveno své totožnosti, zabezpečí mu státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, potřebnou pomoc a ochranu pro její urychlené obnovení.

Článek 9

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.
2. V jakémkoli řízení podle odstavce 1 se poskytuje všem dotčeným stranám možnost zúčastnit se řízení a sdělit svoje stanoviska.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.
4. Jestliže oddělení dítěte od rodičů je důsledkem jakéhokoli zásahu státu, který je smluvní stranou úmluvy, jako je vazba, uvěznění, vypovězení, deportace nebo smrt (včetně smrti, která nastala z jakékoli příčiny v době, kdy dotyčná osoba byla v opatrování státu) jednoho nebo obou rodičů dítěte, tento stát, který je smluvní stranou úmluvy, na požádání poskytne dítěti, rodičům nebo případně jinému členu rodiny nezbytné informace o místě pobytu nepřítomného (nepřítomných) člena (členů) rodiny, ledaže by poskytnutí takové informace odporovalo zájmu dítěte. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, kromě toho zabezpečí, aby podání takové informace samo o sobě nemělo žádné nepříznivé důsledky pro dotčenou osobu (dotčené osoby).

Článek 10

1. Za účelem spojení rodiny a v souladu se závazkem podle čl. 9, odst. 1, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, posuzují žádosti dítěte nebo jeho rodičů o vstup na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo o jeho opuštění pozitivním, humánním a urychleným způsobem. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, dále zabezpečí, aby podání takové žádosti nemělo žádné nepříznivé důsledky pro žadatele nebo členy jeho rodiny.
2. Dítě, jehož rodiče pobývají v různých státech, má až na výjimečné okolnosti právo udržovat pravidelné osobní kontakty a přímé styky s oběma rodiči. Za tímto účelem a v souladu se svým závazkem podle čl. 9, odst. 2, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte a jeho rodičů opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vstoupit do své vlastní země. Právo opustit kteroukoli zemi podléhá pouze takovým omezením, která stanoví zákon a která jsou nutná pro ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo práv a svobod druhých a která jsou v souladu s ostatními právy uznanými v této úmluvě.

Článek 11

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření k potírání nezákonného přemístování dětí do zahraničí a jejich nena-
vracení zpět.
2. Za tímto účelem budou státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilovat o uzavření dvoustranných a mnohostranných dohod a o přístup k existujícím dohodám.

Článek 12

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.
2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo a nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

Článek 13

1. Dítě má právo na svobodu projevu: toto právo zahrnuje vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle volby dítěte.
2. Výkon tohoto práva může podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:
  - a) k respektování práv nebo pověsti jiných
  - b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky.

Článek 14

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají práva a povinnosti rodičů, a v odpovídajících případech zákonných zástupců, usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem.
3. Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předepisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.

Článek 15

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu sdružování a svobodu pokojného shromažďování.
2. Výkon těchto práv nesmí být žádným způsobem omezován s výjimkou těch omezení, jež stanoví zákon a jež jsou nutná v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti nebo veřejné bezpečnosti nebo veřejného zdraví nebo morálky či ochrany práv a svobod druhých.

Článek 16

1. Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst.
2. Dítě má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

Článek 17

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají důležitou funkci hromadných sdělovacích prostředků a zabezpečují dítěti přístup k informacím a materiálům z různých národních a mezinárodních zdrojů, zejména takovým, které jsou zaměřeny na

rozvoj sociálního, duchovního a mravního blaha dítěte a také jeho tělesného a duševního zdraví. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, povzbuzují:

- a) hromadné sdělovací prostředky k šíření informací a materiálů, které jsou pro dítě sociálně a kulturně prospěšné a které odpovídají duchu článku 29 této úmluvy,
- b) mezinárodní spolupráci při tvorbě, výměně a rozšiřování takových informací a materiálů z různých kulturních, národních a mezinárodních zdrojů,
- c) tvorbu a rozšiřování knih pro děti,
- d) hromadné sdělovací prostředky k tomu, aby braly zvláštní ohled na jazykové potřeby dětí náležejících k menšinové skupině či domorodému obyvatelstvu,
- e) tvorbu odpovídajících zásad ochrany dítěte před informacemi a materiály škodlivými pro jeho blaho, majíce na mysli ustanovení článků 13 a 18 této úmluvy.

Článek 18

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí při tom být zájem dítěte.
2. Za účelem zaručení a podpory práv stanovených touto úmluvou poskytují státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rodičům a zákonným zástupcům potřebnou pomoc při plnění jejich úkolu výchovy dětí a zabezpečují rozvoj institucí, zařízení a služeb pro děti.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná opatření k tomu, aby bylo zabezpečeno právo dětí pracujících rodičů využívat služeb a zařízení péče o děti, která jsou pro ně určena.

Článek 19

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli osob starajících se o dítě.
2. Tato ochranná opatření zahrnují podle potřeby účinné postupy k vytvoření sociálních programů zaměřených na poskytnutí nezbytné podpory dítěti a těm, jimž bylo svěřeno, jakož i jiné formy prevence. Pro účely zjištění, oznámení, postoupení, vyšetřování, léčení a následné sledování výše uvedených případů špatného zacházení s dětmi zahrnují rovněž podle potřeby postupy pro zásahy soudních orgánů.

Článek 20

1. Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.
3. Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut "kafala" podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Při volbě řešení je nutno brát ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

Článek 21

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy a které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a :

- a) zabezpečí, aby se osvojení dítěte povolovalo jen k tomu kompetentními orgány, které v souladu s příslušným zákonem a ve stanoveném řízení na základě všech odpovídajících a spolehlivých informací určí, že osvojení je přípustné z hlediska postavení dítěte ve vztahu k rodičům, příbuzným a zákonným zástupcům a že, vyžaduje-li se to, dotčené osoby daly vědomý souhlas k osvojení po takovém projednání, které se může ukázat nutným,
- b) uznávají, že osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě, pokud dítě nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo v rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi původu,
- c) zabezpečí, aby dítě osvojené v jiné zemi využívalo stejných záruk a práv, která by platila v případě osvojení ve vlastní zemi,
- d) činí všechna opatření potřebná k zajištění toho, aby osvojení v cizí zemi nevedlo k neoprávněnému finančnímu zisku zúčastněných osob,
- e) podporují v nutných případech cíle tohoto článku uzavíráním dvoustranných nebo mnohostranných dohod nebo smluv a v jejich rámci usilují o to, aby umístění dítěte do péče v jiné zemi bylo uskutečňováno k tomu příslušnými úřady nebo orgány.

Článek 22

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření potřebná k zabezpečení toho, aby dítě žádající o přiznání postavení uprchlíka nebo které je v souladu s platným mezinárodním nebo vnitrostátním právem a postupem považováno za uprchlíka, ať už je v doprovodu svých rodičů, jiných osob, anebo bez doprovodu, obdrželo potřebnou ochranu a humanitární pomoc při využívání práv stanovených touto úmluvou a jinými dokumenty v oblasti mezinárodního humanitárního práva lidských práv, jichž jsou uvedené státy smluvními stranami.

2. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, podporují, budou-li to považovat za potřebné, součinnost v úsilí Spojených národů a jiných příslušných mezivládních organizací nebo nevládních organizací spolupracujících se Spojenými národy k ochraně a pomoci takovému dítěti a k vyhledávání rodičů nebo jiných členů rodiny dítěte-uprchlíka s cílem získat informace k jeho opětovnému spojení s rodinou. Jestliže rodiče nebo jiné členy rodiny nelze nalézt, poskytuje se dítěti stejná ochrana jako každému jinému dítěti z jakéhokoli důvodu trvale nebo přechodně zbavenému své rodiny, jak je stanoveno touto úmluvou.

Článek 23

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že duševně nebo tělesně postižené dítě má požívat plného a řádného života v podmínkách zabezpečujících důstojnost, podporujících sebevědomí a umožňujících aktivní účast dítěte ve společnosti.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo postiženého dítěte na zvláštní péči, v závislosti na rozsahu existujících zdrojů podporují a zabezpečují oprávněnému dítěti a osobám, které se o ně starají, požadovanou pomoc odpovídající stavu dítěte a situaci rodičů nebo jiných osob, které o dítě pečují.
3. Uznávající zvláštní potřeby postiženého dítěte se pomoc v souladu s odstavcem 2 poskytuje podle možností bezplatně, s ohledem na finanční zdroje rodičů nebo jiných osob, které se o dítě starají, a je určena k zabezpečení účinného přístupu postiženého dítěte ke vzdělání, profesionální přípravě, zdravotní péči, rehabilitační péči, přípravě pro zaměstnání a odpočinku, a to způsobem vedoucím k dosažení co největšího zapojení dítěte do společnosti a co největšího stupně rozvoje jeho osobnosti, včetně jeho kulturního a osobního rozvoje.
4. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, v duchu mezinárodní spolupráce podporují výměnu odpovídajících informací v oblasti preventivní zdravotní péče a medicínského, psychologického a funkčního léčení v případech postižených dětí, včetně rozšiřování a přístupu k informacím týkajícím se metod rehabilitační výchovy a profesionální přípravy k tomu, aby státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, mohly zlepšovat své možnosti a znalosti, a prohloubit tak své zkušenosti v těchto oblastech. V tomto směru se bere zvláštní ohled na potřeby rozvojových zemí.

Článek 24

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání rehabilitačních a léčebných zařízení. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o zabezpečení toho, aby žádné dítě nebylo zbaveno svého práva na přístup k takovým zdravotnickým službám.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, sledují plně uskutečňování tohoto práva a zejména činí potřebná opatření:
  - a) ke snižování kojenecké a dětské úmrtnosti,
  - b) k zajištění nezbytné lékařské pomoci a zdravotní péče pro všechny děti s důrazem na rozvoj základní lékařské péče,
  - c) k potírání nemocí a podvýživy též v rámci základní lékařské péče, mimo jiné také využíváním snadno dostupné technologie a poskytováním dostatečně výživné stravy a čisté pitné vody, přičemž se bere ohled na nebezpečí a rizika znečištění životního prostředí,
  - d) k poskytnutí odpovídající péče matkám před i po porodu,
  - e) k zabezpečení toho, aby všechny složky společnosti, zejména rodiče a děti, byly informovány o zdraví a výživě dětí, přednostech kojení, hygieně, sanitárních podmínkách prostředí dětí i o předcházení nešťastným případům, aby měly přístup ke vzdělání a aby byly podporovány při využívání těchto základních znalostí,
  - f) k rozvoji osvěty a služeb preventivní zdravotní péče, poradenské služby pro rodiče a výchovy k plánovanému rodičovství.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna účinná a nutná opatření k odstranění všech tradičních praktik škodících zdraví dětí.
4. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují podporovat mezinárodní spolupráci pro postupné dosažení plného uskutečňování práva uznaného v tomto článku. V této souvislosti se bere zvláštní zřetel na potřeby rozvojových zemí.

Článek 25

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte, které bylo svěřeno příslušnými orgány do péče, ochrany nebo léčení tělesného či duševního zdraví náhradnímu zařízení, na pravidelné hodnocení zacházení s dítětem a všech dalších okolností spojených s jeho umístěním.

Článek 26

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na výhody sociálního zabezpečení včetně sociálního pojištění a činí nezbytná opatření k dosažení plného uskutečňování tohoto práva v souladu s vnitrostátním právem.
2. Tyto výhody se podle situace poskytují s ohledem na zdroje a možnosti dítěte a osob, které se o ně starají, jakož i s ohledem na veškerá další hlediska, která jsou spojena se žádostí o poskytnutí těchto výhod, podanou dítětem nebo ve prospěch dítěte.

Článek 27

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj.
2. Rodiče nebo jiné osoby, které se o dítě starají, nesou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, v souladu s podmínkami daného státu a v rámci svých možností činí potřebná

opatření pro poskytování pomoci rodičům a jiným osobám, které se o dítě starají, k uskutečňování tohoto práva a v případě potřeby poskytují materiální pomoc a podpůrné programy, zejména v oblasti zabezpečení potravin, šatstva a bydlení.

4. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k zabezpečení obnovy péče o dítě ze strany rodičů nebo jiných osob, které nesou za dítě finanční odpovědnost, a? už na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo v zahraničí. Zejména v těch případech, kdy žijí v jiném státě než dítě, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, podporují přístup k mezinárodním dohodám nebo uzavírání takových dohod a rovněž tak dosahují jiných odpovídajících dohod.

Článek 28

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na vzdělání a s cílem postupného uskutečňování tohoto práva a na základě rovných možností zejména:

- a) zavádějí pro všechny děti bezplatné a povinné základní vzdělání,
  - b) podněcují rozvoj různých forem středního vzdělání zahrnujícího všeobecné a odborné vzdělání, činí je přijatelné a dostupné pro každé dítě a přijímají jiná odpovídající opatření, jako je zavádění bezplatného vzdělání a, v případě potřeby, poskytování finanční podpory,
  - c) všemi vhodnými prostředky zpřístupňují vysokoškolské vzdělání pro všechny podle schopností,
  - d) zpřístupňují všem dětem informace a poradenskou službu v oblasti vzdělání a odborné přípravy k povolání,
  - e) přijímají opatření k podpoře pravidelné školní docházky a ke snížení počtu těch, kteří školu nedokončí.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k tomu, aby kázeň ve školách byla zajišťována způsobem slučitelným s lidskou důstojností dítěte a v souladu s touto úmluvou.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rozvíjejí a podporují mezinárodní spolupráci ve věcech týkajících se vzdělání, zejména s cílem přispět k odstranění nevědomosti a negramotnosti ve světě s cílem usnadnit přístup k vědeckotechnickým poznatkům a moderním metodám výuky. V souvislosti s tím bude brán zvláštní ohled na rozvojové země.

Článek 29

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se shodují, že výchova dítěte má směřovat k:

- a) rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání, a rozumových a fyzických schopností v co nejširším objemu,
  - b) výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám a také k zásadám zakotveným v Chartě spojených národů,
  - c) výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním hodnotám země trvalého pobytu, jakož i země jeho původu, a k jiným civilizacím,
  - d) přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti, v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu,
  - e) výchově zaměřené na posilování úcty k přírodnímu prostředí.
2. Žádná část tohoto článku nesmí být vykládána způsobem omezujícím svobodu jednotlivců a organizací zřizovat a řídit výchovné instituce. Za všech okolností je však třeba zabezpečit dodržování principů stanovených v odstavci 1 tohoto článku a podmínek, aby vzdělání poskytované těmito institucemi odpovídalo minimálním standardům stanoveným státem.

Článek 30

V těch státech, v nichž existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny nebo osoby domorodého původu, nesmí být dítěti náležejícímu k takové menšině nebo domorodému obyvatelstvu odíráno právo společně s příslušníky své skupiny užívat vlastní kultury, vyznávat a praktikovat své vlastní náboženství a používat svého vlastního jazyka.

Článek 31

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají a zabezpečují právo dítěte na účast v kulturním a uměleckém životě a napomáhají k tomu, aby dětem byly poskytovány odpovídající a rovné možnosti v oblasti kulturní, umělecké, oddechové činnosti a využívání volného času.

Článek 32

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo bránit jeho vzdělávání nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.
2. Státy, které jsou smluvními stranami úmluvy, přijímají zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k zabezpečení provádění tohoto článku. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení jiných mezinárodních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména:
  - a) stanoví nejnižší věkovou hranici nebo hranice pro vstup do zaměstnání,
  - b) stanoví odpovídající úpravu pracovní doby a podmínek zaměstnání,
  - c) stanoví odpovídající pokuty nebo jiné sankce k účinnému zabezpečení plnění tohoto článku.

Článek 33

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna nezbytná opatření, včetně zákonodárných, sociálních, správních a kulturních, k ochraně dětí před nezákonným užíváním narkotických a psychotropních látek definovaných příslušnými mezinárodními smlouvami a k zabránění zneužívání dětí při jejich nezákonné výrobě a obchodování s těmito látkami.

Článek 34

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání, k zabezpečení tohoto závazku státy zejména přijímají nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná mezinárodní opatření k zabránění:

- a) svádění nebo donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti,
- b) využívání dětí k prostituci nebo k jiným nezákonným sexuálním praktikám za účelem finančního obohacování,
- c) využívání dětí v pornografii a při výrobě pornografických materiálů za účelem finančního obohacování.

Článek 35

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná opatření k zabránění únosů dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoli účelem a v jakékoli podobě.

Článek 36

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, chrání dítě před všemi ostatními formami vykořisťování, které jakýmkoli způsobem škodí blahu dítěte.

Článek 37

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby:

- a) žádné dítě nebylo podrobeno mučení nebo jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Za trestné činy spáchané osobami mladšími 18 let nebude ukládán trest smrti a trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění na svobodu,
- b) žádné dítě nebylo nezákonně nebo svévolně zbaveno svobody. Zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte se provádí v souladu se zákonem a používá se pouze jako krajní opatření a na co nejkratší možnou dobu,
- c) s každým dítětem zbaveným svobody bylo zacházeno s lidskostí a s úctou k vrozené důstojnosti lidské bytosti a způsobem, který bere ohled na potřeby osoby daného věku. Především musí být každé takové dítě umístěno odděleně od dospělých, ledaže by se uvážilo, že neoddělovat je od dospělých je v jeho vlastním zájmu, a s výjimkou závažných okolností musí mít právo udržovat písemný a přímý styk se svou rodinou,
- d) každé dítě zbavené svobody mělo právo okamžitého přístupu k právní nebo jiné odpovídající pomoci, jakož i právo odvolávat se k soudu nebo jinému pravomocnému, nezávislému a nestrannému orgánu proti rozhodnutí o odnětí svobody a v každém takovém případě na přijetí neodkladného rozhodnutí.

Článek 38

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují uznávat a zabezpečovat dodržování norem mezinárodního humanitárního práva, které se na ně vztahují v případě ozbrojených konfliktů a které se dotýkají dítěte.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna proveditelná opatření k zabezpečení toho, aby se osoby, které nedosáhly 15 let věku, neúčastnily přímo bojových akcí.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zdržují povolávání do svých ozbrojených sil osob mladších 15 let. Při povolávání osob, které dosáhly věku 15 let, avšak které jsou mladší 18 let, přijímají přednostně osoby starší.
4. V souladu se svými závazky podle mezinárodního humanitárního práva, které mají vztah k ochraně civilního obyvatelstva za ozbrojených konfliktů, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna proveditelná opatření k zabezpečení ochrany dětí postižených konfliktem a péče o ně.

Článek 39

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání za účelem finančního obohacení nebo zneužívání, mučení nebo jiné formy krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání anebo ozbrojeného konfliktu. Zotavení a reintegrace se uskutečňují v místě a prostředí podporujícím zdraví, sebeúctu a důstojnost dítěte.

Článek 40

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte obviněného, obžalovaného nebo uznaného vinným z porušení trestního práva na takové zacházení, které rozvíjí smysl dítěte pro důstojnost a čest, které znovu posiluje úctu dítěte k lidským

právům a základním svobodám jiných a bere ohled na věk dítěte, napomáhá znovuzачlenění dítěte a zapojení dítěte do prospěšného působení ve společnosti.

2. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení mezinárodněprávních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména zabezpečují, aby:

a) žádné dítě nebylo obviněno, obžalováno nebo uznáno vinným z porušení trestního práva pro jednání nebo opomenutí, která nebyla zakázána vnitrostátním nebo mezinárodním právem v době, kdy k nim došlo,

b) každé dítě obviněné nebo obžalované z porušení trestního práva mělo přinejmenším tyto následující záruky:

i) být považováno za nevinné až do doby, kdy podle zákona je prokázána vina,

ii) být okamžitě a přímo, v nutných případech prostřednictvím svých rodičů nebo zákonného zástupce, informováno o obviněních, proti němu vznášených, a mít při přípravě a při uplatnění své obhajoby právní nebo jinou potřebnou pomoc,

iii) aby věc byla bez odkladu rozhodnuta v souladu se zákonem příslušným, nezávislým a nestranným úřadem nebo soudním orgánem ve spravedlivém procesu v přítomnosti právního zástupce nebo jiné odpovídající osoby a v přítomnosti rodičů nebo zákonných zástupců dítěte, ledaže by se zvažilo, že jejich přítomnost, zejména s ohledem na věk a situaci dítěte, není v jeho zájmu,

iv) aby nebylo nuceno vypovídat nebo přiznávat vinu; aby se mohlo seznamovat s výpověďmi svědků buď přímo anebo prostřednictvím jiných a aby byla zabezpečena rovnoprávná účast svědků obhajoby a hodnocení jejich výpovědí,

v) jestliže bylo rozhodnuto, že se dítě provinilo proti trestnímu zákonu, aby toto rozhodnutí, jakož i jakákoli v důsledku toho přijatá opatření, byla v souladu se zákonem přezkoumatelná vyšším pravomocným, nezávislým a nestranným orgánem,

vi) aby mu byla zajištěna bezplatná pomoc tlumočnicka, jestliže dítě nerozumí jazyku v řízení používanému nebo jím nehovoří,

vii) aby ve všech stádiích řízení bylo uznáváno jeho soukromí.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o vypracování zákonů a zákonných procedur, o zřizování orgánů a institucí zvlášť určených pro děti obviněné, obžalované nebo uznávané vinnými z porušení trestního práva a zejména o:

a) stanovení nejnižší věkové hranice, před jejímž dosažením se děti považují za nezpůsobilé porušit trestní právo,

b) v případě potřeby přijetí opatření k zacházení s takovými dětmi bez přijetí soudní procedury za předpokladu dodržování lidských práv a právních záruk.

4. Je nezbytné vytvořit různé záruky, jako je pečovatelská služba, pravidla o poradenství a dozoru, konzultativní služby, zavedení zkušební lhůty, náhradní péče, programy vzdělávání a zabezpečení takového zacházení s dětmi, které odpovídá jejich blahu, jakož i jejich poměrům a spáchanému deliktu.

Článek 41

Nic v této úmluvě se nedotýká ustanovení, která ve větší míře napomáhají uskutečnění práv dítěte a která mohou být obsažena v:

a) právním řádu státu, který je smluvní stranou, nebo

b) mezinárodnímu právu, které je pro takový stát závazné.

ČÁST II

Článek 42

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují s využitím odpovídajících prostředků široce informovat o zásadách a ustanoveních této úmluvy jak mezi dospělými, tak mezi dětmi.

Článek 43

1. Pro zjišťování pokroku dosaženého státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, při plnění závazků přijatých touto úmluvou se zřizuje Výbor pro práva dítěte, který vykonává níže stanovené funkce.

2. Výbor se skládá z deseti odborníků vysokého morálního charakteru a uznávaných schopností v oblasti, která je předmětem této úmluvy. Členové výboru jsou voleni státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, z řad jejich státních příslušníků a vykonávají tuto funkci jako soukromé osoby, přičemž je brán ohled na spravedlivé zeměpisné rozdělení a na zastoupení hlavních právních systémů.

3. Členové výboru jsou voleni tajným hlasováním ze seznamu osob navržených státy, které jsou smluvní stranou úmluvy. Každý stát, který je smluvní stranou úmluvy, může ze svých občanů jmenovat jednu osobu.

4. První volby do výboru se konají do šesti měsíců ode dne, kdy tato úmluva nabude účinnosti, a poté každé dva roky. Nejméně čtyři měsíce před termínem konání dalších voleb generální tajemník Spojených národů dopisem vyzve státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, aby do dvou měsíců předložily své návrhy. Generální tajemník pak sestaví seznam všech takto navržených osob v abecedním pořádku s udáním států, které tyto osoby navrhly, a předloží jej státům, které jsou smluvní stranou úmluvy.

5. Volby se konají na zasedáních států, které jsou smluvní stranou úmluvy, svolaných generálním tajemníkem do sídla Spojených národů. Na těchto zasedáních, na kterých dvě třetiny států, které jsou smluvní stranou úmluvy, tvoří kvorum, jsou do výboru zvoleny ty osoby, které obdrží největší počet hlasů a absolutní většinu hlasů přítomných a hlasujících zástupců států, které jsou smluvní stranou úmluvy.

6. Členové výboru jsou voleni na období čtyř let. Vystupujícího člena výboru lze volit znovu, je-li navržen. Funkční období pěti členů výboru, zvolených v prvních volbách, uplyne koncem druhého roku; neprodleně po prvních volbách předseda vylosuje na zasedání jména těchto pěti členů.

7. Jestliže člen výboru zemře nebo odstoupí nebo oznámí, že z jakéhokoli důvodu nemůže dále plnit své povinnosti ve výboru, stát, který je smluvní stranou úmluvy a který jej navrhl za kandidáta, jmenuje jiného svého občana, který se souhlasem výboru

vykonává funkci po zbytek funkčního období.

8. Výbor vypracuje vlastní jednací řád.

9. Výbor zvolí své funkcionáře na období dvou let.

10. Zasedání výboru se normálně konají v sídle Spojených národů nebo v jiném vyhovujícím místě určeném výborem. Výbor se pravidelně schází jednou ročně. Doby trvání zasedání výboru určují a v případě potřeby kontrolují státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, na svém zasedání, s výhradou schválení Valným shromážděním.

11. Generální tajemník Spojených národů poskytne personál a zařízení potřebné k účinnému plnění funkcí výboru podle této úmluvy.

12. Se souhlasem Valného shromáždění obdrží členové výboru vytvořeného podle této úmluvy odměnu z prostředků Spojených národů za podmínek, o nichž rozhodne Valné shromáždění.

Článek 44

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují předkládat prostřednictvím generálního tajemníka Spojených národů zprávy o opatřeních přijatých k uvedení práv uznaných v této úmluvě v život a o pokroku, jehož bylo při užívání těchto práv dosaženo:

- a) do dvou let ode dne, kdy se staly smluvní stranou úmluvy,
- b) poté každých pět let.

2. Ve zprávách podle tohoto článku se poukáže na případné skutečnosti a obtíže, které se týkají stupně plnění závazků podle této úmluvy. Zprávy rovněž obsahují informace dostatečné k tomu, aby byl zabezpečen úplný přehled výboru o provádění úmluvy v dotyčné zemi.

3. Stát, který je smluvní stranou úmluvy, který předložil komplexní úvodní zprávu nemusí v následujících zprávách na základě odstavce 1, písm. b) opakovat základní informace poskytnuté dříve.

4. Výbor může od států, které jsou smluvní stranou úmluvy, požadovat další informace významné pro provádění úmluvy.

5. Výbor prostřednictvím Hospodářské a sociální rady předkládá Valnému shromáždění Spojených národů každé dva roky zprávu o své činnosti.

6. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, své zprávy zpřístupňují široké veřejnosti ve vlastní zemi.

Článek 45

Pro zajištění účinného provádění úmluvy a podněcování mezinárodní spolupráce v oblasti upravené touto úmluvou :

- a) Odborné organizace UNICEF a jiné orgány Spojených národů mají právo být přítomny jednání o provádění těch ustanovení této úmluvy, která spadají do oblastí jejich činnosti. Výbor může vyzvat UNICEF a jiné příslušné orgány podle své úvahy, aby podaly názory odborníků na provádění této úmluvy v oblastech spadajících do jejich činnosti.
- b) Výbor podle své úvahy postupuje odborným organizacím, UNICEF a jiným příslušným organizacím zprávy došlé od států, které jsou smluvní stranou úmluvy, obsahující požadavek nebo ukazující na potřebu technické rady nebo pomoci, případně doplněné o poznámky nebo návrhy výboru týkajících se těchto požadavků nebo oznámení.
- c) Výbor může doporučit Valnému shromáždění, aby požádalo generálního tajemníka, aby z pověření Valného shromáždění provedl šetření týkající se specifických otázek, které mají vztah k právům dítěte.
- d) Výbor může činit návrhy a všeobecná doporučení založená na informacích získaných na základě článků 44 a 45 této úmluvy. Tyto návrhy a všeobecná doporučení se postupují dotčenému státu, který je smluvní stranou úmluvy, a sdělují Valnému shromáždění zároveň s případnými připomínkami států, které jsou smluvní stranou úmluvy.

ČÁST III

Článek 46

Tato úmluva je otevřena k podpisu všem státům.

Článek 47

Tato úmluva podléhá ratifikaci. Ratifikační listiny se ukládají u generálního tajemníka Spojených národů.

Článek 48

Tato úmluva zůstává otevřena k přístupu všem státům. Listiny o přístupu se ukládají u generálního tajemníka Spojených národů.

Článek 49

1. Tato úmluva vstoupí v platnost třicátý den po datu uložení dvacáté ratifikační listiny nebo listiny o přístupu u generálního tajemníka Spojených národů.

2. Pro každý stát, který úmluvu ratifikoval nebo k ní přistoupil po uložení dvacáté ratifikační listiny o přístupu, vstoupí úmluva v platnost třicátý den po uložení ratifikační listiny nebo listiny o přístupu.

Článek 50

1. Kterýkoli stát, který je smluvní stranou úmluvy, může navrhnout změnu úmluvy a předložit ji generálnímu tajemníkovi Spojených národů. Generální tajemník poté seznámí s pozměňovacím návrhem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se žádostí, aby mu sdělily, zda jsou pro svolání konference států, které jsou smluvní stranou úmluvy, která by návrh posoudila a rozhodla o něm. Generální tajemník svolá tuto konferenci pod záštitou Organizace spojených národů, vysloví-li se alespoň třetina států pro její uspořádání. Každý pozměňovací návrh přijatý většinou států, které jsou smluvní stranou úmluvy, přítomných a hlasujících na konferenci bude předložen Valnému shromáždění Organizace spojených národů ke schválení.
2. Změna odsouhlasená na základě odstavce 1 tohoto článku vstoupí v platnost, bude-li schválena Valným shromážděním Spojených národů a přijata dvoutřetinovou většinou států, které jsou smluvní stranou úmluvy.
3. Vstoupí-li změna v platnost, stává se závaznou pro státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, které ji přijaly. Ostatní státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, jsou nadále vázány jen ustanoveními této úmluvy a kterýmikoli dřívějšími změnami úmluvy, jež přijaly.

Článek 51

1. Generální tajemník Spojených národů přijímá a rozesílá text výhrad, které státy učinily při ratifikaci nebo přístupu k úmluvě.
2. Výhrada neslučitelná s předmětem a účelem této úmluvy se nepřipouští.
3. Výhrady mohou být kdykoli odvolány oznámením zasláným generálnímu tajemníkovi Spojených národů, který o tom informuje všechny státy. Takové oznámení je účinné dnem, ve kterém bylo doručeno generálnímu tajemníkovi .

Článek 52

Stát, který je smluvní stranou úmluvy, může tuto úmluvu vypovědět písemným oznámením generálnímu tajemníkovi Spojených národů. Vypovězení se stane účinným jeden rok po dni, ve kterém bylo doručeno generálnímu tajemníkovi.

Článek 53

Tato úmluva bude uložena u generálního tajemníka Spojených národů.

Článek 54

U generálního tajemníka Spojených národů bude uložen původní text této úmluvy, jehož anglické, arabské, čínské, francouzské, ruské a španělské znění má stejnou platnost.

Na důkaz toho níže podepsaní zmocněnci, kteří jsou k tomu řádně pověřeni svými vládami, podepsali tuto úmluvu.

Dáno v New Yorku, dne 20. listopadu 1989

[Online]. [cit. 2012-03-08]. Dostupné z URL

<<http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=34&zp=>>